Training cognitieve en sociale vaardigheden binnen het onderwijs onderzocht

Regterschot, H.G., Berends, I. & Ginkel, M. van (2017).

Colofon

Duivendrecht, augustus 2017

Dit is een uitgave van:
PI Research
Postbus 366
1115 ZH Duivendrecht
tel. 020-6501501
www.piresearch.nl

© PI Research, Duivendrecht
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op andere wijze (door welk medium dan ook) zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van PI Research.

Regterschot, H.G., Berends, I. & Ginkel, M. van (2017).

Vanuit het samenwerkingsverband Pi7 (gefinancierd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) is de interventie Tools4School doorontwikkeld door PI Research met HCO, Onderwijsadvies en De Bascule SOz. De interventie is onderzocht door PI Research.

Inhoud

Inleiding ... 4
Hoofdstuk 1. Tools4School ... 5
Uitgangspunten van Tools4School ... 6
Doelgroep ... 6
Criteria en contra-indicaties voor deelname aan Tools4School ... 7
Theoretische onderbouwing ... 8
Noodzakelijke randvoorwaarden uitvoering Tools4School op school ... 11
Hoofdstuk 2. Methode ... 12
Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden (VPV) ... 12
Competentiebelevingsschaal voor kinderen (CBSK) en adolescenten (CBSA) ... 12
De SDQ (Sterke en moeilijke punten) ... 12
Evaluatieformulieren ... 13
Interviews ... 13
Algemene kenmerken van de steekproef ... 13
Hoofdstuk 3. Resultaten ... 14
Onderzoeksvraag 1. Welke doelgroep krijgen we en sluit dit aan bij wat we beogen? ... 14
Onderzoeksvraag 2. Is er verandering zichtbaar en worden doelen behaald? Kan hierin differentiatie worden aangebracht (doelgroepkenmerken, variant, programmakenmerken) ... 15
Psychosociale vaardigheden ... 15
De competentiebeleving ... 17
Sterke kanten en moeilijkheden gemeten door de SDQ ... 17
Evaluatieformulieren ... 19
Interviews trainers ... 20
Onderzoeksvraag 3. Wat zijn de minimale randvoorwaarden? ... 21
Onderzoeksvraag 4. Wordt de training uitgevoerd zoals bedoeld? ... 22
Hoofdstuk 4. Conclusie & discussie ... 24
Bijlage 1. Interviewleidraad ... 27
Bijlage 2. Opzet van de training ... 28
Bijlage 3. Evaluatieformulieren ... 34

Inleiding

Scholen slagen er steeds beter in om schooluitval te voorkomen. Scholen, gemeenten en de rijksoverheid werken samen aan het inzetten van maatregelen die schooluitval voorkomen of tegengaan. Voorbeelden van maatregelen zijn bijvoorbeeld het aanbieden van een stageplek, hulp bij de studiekeuze en extra begeleiding voor jongeren die dreigen uit te vallen[1]. Er blijft echter een klein groepje leerlingen over die onvoldoende kunnen profiteren van hetgeen school kan bieden. Zij dreigen alsnog uit te vallen. Het gaat daarbij om leerlingen die wel het juiste schooltype en niveau hebben gekozen, maar toch niet goed meekomen op school. Een tekort aan sociale en cognitieve vaardigheden (denk hierbij ook aan schoolse vaardigheden) en andere belemmerende factoren maken het deze jongeren lastig. Zij vinden het moeilijk om nieuwe vaardigheden aan te leren en in te zetten. Het betreft leerlingen die bijvoorbeeld moeite hebben met het plannen van schoolwerk en huiswerk, vaak afwezig zijn, moeite hebben in de omgang met docenten of klasgenoten, etc.

Voor deze jongeren is Tools4School ontwikkeld[2]. Tools4School is de onderwijsvariant van Tools4U, een bewezen effectieve cognitieve en sociale vaardigheidstraining die wordt toegepast in de jeugdzorg en het jeugdjustitiële kader. Tools4School is een individuele cognitieve en sociale vaardigheidstraining voor jongeren tussen de 10 en 18 jaar. Voor leerlingen in het basisonderwijs is er een aparte variant, gericht op het versterken van de noodzakelijke vaardigheden voor een probleemloze transitie naar het voortgezet onderwijs. Hét kenmerk van Tools4School is de actieve manier waarop de trainer vaste hulpmiddelen en technieken inzet om de jongere alternatieve vaardigheden aan te leren voor situaties die in het verleden mis gingen. Deze vaardigheden worden samen geoefend, eerst in de bijeenkomst met de trainer en later in het dagelijkse leven, met name de schoolsituatie. Zo worden de vaardigheden gegeneraliseerd en geïnternaliseerd. Het trainen van sociale en schoolse vaardigheden helpt de leerling om goed mee te komen op school en om problemen te voorkomen. Zo ervaren ze meer plezier op school, kunnen ze beter profiteren van de lessen en is de kans groter dat ze met een diploma op zak de school verlaten. Ouders en docenten worden geïnstrueerd om dagelijks en op gestructureerde wijze de jongere te bekrachtigen in gewenst gedrag. Het gaat dan specifiek om gedrag dat samenhangt met de trainingsdoelen.
In 2013 is vanuit PI7 de pilot Tools4School gestart en zijn er individuele trainingen en groepstrainingen uitgevoerd. Het is van belang te onderzoeken of Tools4School passend is bij de doelgroep en of en hoe de doelen worden behaald. De volgende onderzoeksvragen worden in het onderzoek beantwoord:

1. Welke doelgroep krijgen we en sluit dit aan bij wat we beogen?
2. Is er verandering zichtbaar en worden doelen behaald? Kan hierin differentiatie worden aangebracht (doelgroepkenmerken, variant, programmakenmerken)?
3. Wat zijn de minimale randvoorwaarden voor effectieve uitvoering van de training?
4. Wordt de training uitgevoerd zoals bedoeld?

Om deze vragen te beantwoorden zijn vragenlijsten afgenomen (VPV, SDQ, CBSA/K) en zijn er interviews gehouden met Tools4School-trainers.

In dit rapport worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. In hoofdstuk 1 wordt de interventie Tools4School nader beschreven. In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet toegelicht. Hoofdstuk 3 gaat in op de resultaten van het onderzoek. Tot slot volgt in hoofdstuk 4 de conclusie en discussie.

[1] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/minder-voortijdig-schoolverlaters
[2] Vanuit het Pi7 Consortium

Hoofdstuk 1. Tools4School

Tools4School is een korte, intensieve training met als doel jongeren die schoolproblemen hebben vaardigheden te leren om de kans op schooluitval te verminderen. Tools4School heeft de volgende doelstellingen:

- Vermindering van de cognitieve en sociale vaardigheidstekorten van de jongere die een rol spelen bij de schoolproblematiek. De jongere kan vervolgens in lastige situaties nieuwe of versterkte vaardigheden inzetten waardoor hij ernstigere schoolproblemen en schooluitval kan voorkómen.
- Versterking van beschermende factoren die de jongere in de toekomst kunnen behoeden voor schooluitval, zoals de aanwezige prosociale eigenschappen en sterke (persoons)eigenschappen die de jongere kan inzetten.
- Versterking van monitoring door ouders en probleemoplossende vaardigheden van ouders en jongere. Een belangrijke protectieve factor is namelijk dat ouders zicht hebben en invloed uitoefenen op wat hun kind doet buiten hun gezichtsveld.
- Versterking van de relatie tussen de leerling en schoolpersoneel. De leereffecten van de training worden versterkt als de leerling de nieuw geleerde vaardigheden direct kan generaliseren naar situaties in de praktijk. Daanaast is een positieve binding met school en het gevoel 'gekend' te worden, een beschermende factor tegen vroegtijdige schooluitval.
- Inbedding in het onderwijszorgtraject. Door de training in te bedden in het onderwijszorgtraject en passende nazorg te geven, wordt eventuele terugval op tijd gesignaleerd. Concreet betekent dit, dat de school een nazorgplan maakt met de leerling en ouders, waarin staat welke nazorg er wordt verleend en bij wie de leerling en/of ouders terecht kunnen voor extra ondersteuning.

Welke vaardigheden getraind worden, hangt af van de vaardigheidstekorten die worden geconstateerd in relatie tot de schoolproblematiek(bv concentratieproblemen, autoriteitsproblemen en planningsproblemen). De vaardigheidstekorten in relatie tot de schoolproblematiek zijn leidend. Daarnaast wordt ook gekeken naar de leerwensen van de jongere. De trainer zal het werken aan gesignaleerde vaardigheidstekorten zoveel mogelijk parallel laten lopen met de leerwensen van de jongere. De individuele doelstellingen voor een jongere concretiseert de trainer in het trainingsplan. De doelen worden opgesteld aan de hand van informatie uit een gedragsanalyse van specifieke probleemsituaties en een competentieanalyse (analyse van het algehele functioneren) van de jongere.

Tools4School is gericht op het trainen van de ontbrekende vaardigheden mits deze een bijdrage leveren aan de schoolproblematiek. Het aanpakken van risicofactoren in het gezin of de bredere omgeving van de jongere, evenals behandeling van eventueel aanwezige stoornissen, valt buiten het bestek van een Tools4School-training. Risicofactoren worden in de training alleen aangepakt als ze samenhangen met de vaardigheidstekorten die tot de schoolproblematiek hebben geleid. Wanneer de jongere naast deelname aan Tools4School aanvullende begeleiding of hulp ontvangt, is het mogelijk dat de aanvullende begeleiding of hulp wél aandacht besteedt aan risicofactoren die met de training niet aangepakt kunnen worden.

Uitgangspunten van Tools4School

Het doel van Tools4School is het aanleren van vaardigheden om schooluitval te voorkomen. Dit hoofddoel wordt met behulp van de What Works-beginselen[3] vertaald in zeven praktische uitgangspunten om de training tot een succes te maken:

1. De training wordt toegesneden op de specifieke vaardigheidstekorten van de leerling in relatie tot de schoolproblematiek. De leerling wordt gestimlueerd om dagelijks te oefenen met nieuwe vaardigheden aan de hand van het logboek dat tijdens elk lesuur wordt ingevuld door de docent. De leerling beschrijft dagelijks in het logboek wanneer het lukte om de geoefende vaardigheden in praktijk te brengen en welke bevorderende factoren aanwezig waren.
2. De behoeften en wensen tot verandering van de leerling worden in kaart gebracht en serieus genomen; de jongere wordt uitgenodigd om voor hem belangrijke onderwerpen in te brengen.
3. De training sluit aan bij de belevingswereld van de leerling;
4. De aanwezige krachten van de leerling worden benadrukt (empowerment);
5. In de training wordt stapsgewijs samen met de leerling gewerkt aan het realiseren van concrete en haalbare doelen.
6. De nadruk in de training ligt op versterking van het zelfstandig functioneren van de leerling en het uitbreiden van zijn gedragsrepertoire.
7. Ouders worden betrokken om de informatie-uitwisseling en het contact met hun kind te verbeteren. In de individuele variant van de training krijgen ouders vaardigheden aangereikt omtrent monitoring en probleemoplossen.

Doelgroep

Tools4School is een interventie voor leerlingen van het V(S)O die wegens vaardigheidstekorten matig of hoog risico lopen om uit te vallen bij hun opleiding of leerlingen van het PO die dreigen uit te vallen door de transitie naar het VO waar meer zelfstandigheid van hen wordt verwacht. Vaak spelen risicofactoren mee als een niet-adequate vrijetijdsbesteding, de invloed van delinquente en problematisch functionerende leeftijdsgenoten, problemen in het contact met ouders en alcohol- en/of drugsgebruik. Dit zijn risicofactoren die de kans op schooluitval vergroten. Daarnaast zijn er beschermende factoren die een positieve bijdrage kunnen leveren aan het voorkómen van schooluitval, maar die tot op heden nog onvoldoende worden benut. De interventie kan worden ingezet op individueel niveau en groepsniveau. In navolging van *Schoolwide Positive Behaviour Support* (www.swpbs.nl) onderscheiden we drie niveaus voor interventies op school, die kunnen worden weergegeven als lagen van een piramide (zie volgende pagina). De overgrote meerderheid van de leerlingen (+/- 85 %) ondervindt weinig tot geen problemen op school en kan profiteren van universele preventieprogramma's gericht op het vertonen van prosociaal gedrag en (in het verlengde hiervan) verbeteren van schoolprestaties. Deze leerlingen bevinden zich in de basis van de piramide. 5-10% van de leerlingen vertoont problematisch gedrag dat van invloed is op hun schoolresultaten. Zij lopen risico om uit te vallen, maar het probleemgedrag is vroegtijdig gesignaleerd, of er is sprake van vaardigheidstekorten op één of twee gebieden. Zij kunnen profiteren van een gerichte groepsinterventie (het middelste niveau van de piramide. De individuele variant is gericht op leerlingen (1-5%) met veel vaardigheidstekorten die op korte termijn dreigen uit te vallen of te worden verwezen naar een reboundvoorziening (de top van de piramide).

[3] (Van Heerwaarden & Slump, 2004; Van der Laan, 2004) Risicobeginsel, behoeftebeginsel, responsiviteitbeginsel, integriteitsbeginsel, beginsel van behandelmodaliteit en het professionaliteitsbeginsel

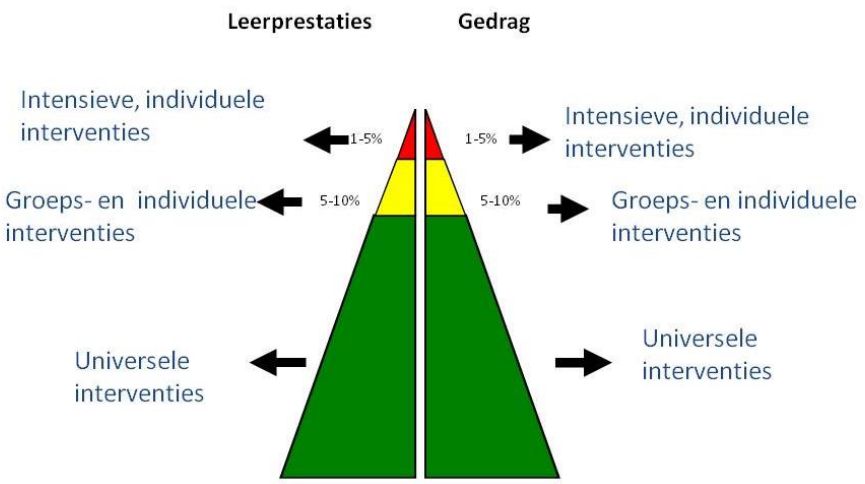

Criteria en contra-indicaties voor deelname aan Tools4School

Indicaties

1. Risico op schoolproblematiek en schooluitval;
2. Vaardigheidstekorten in relatie tot schoolproblematiek;
3. Bereidheid tot deelname;
4. Voldoende draagvlak van school.

Contra-indicaties

Er gelden ook contra-indicaties voor Tools4School. Als blijkt dat er contra-indicaties zijn waardoor een jongere niet voldoende kan profiteren van de training, dan neemt de trainer zo snel mogelijk contact op met zorgcoördinator om te overleggen over een beter passend vervolg. De volgende contra-indicaties worden gehanteerd:

- De jongere heeft te weinig of te veel vaardigheidstekorten in relatie tot de schoolproblematiek;
- Er is sprake van problematisch functioneren op teveel verschillende gebieden (ernstige psychosociale problematiek, geen vaste woon- of verblijfplaats), waardoor de leerling niet in staat is te profiteren van de training;
- Er is sprake van ernstige symptomen van psychopathologie die aan het tot stand komen van de schoolproblematiek grondslag liggen;
- Er is geen opvoeder of schoolmedewerker die de jeugdige kan stimuleren deel te nemen;
- Er is sprake van omstandigheden, die een actieve deelname aan de training in de weg staan, zoals preoccupatie met en sterke afhankelijkheid van drugs;
- De jongere heeft onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal, tenzij de trainer de taal spreekt;
- De jongere heeft voor hetzelfde type problematiek reeds eerder een Tools4School training opgelegd gekregen.

Individuele training of groepstraining

De beoogde vaardigheden kunnen zowel individueel als groepsgewijs getraind worden. De individuele Tools4School training heeft de voorkeur in de volgende gevallen:

- De jongere heeft grote moeite met het functioneren in een groep;
- De jongere zal naar verwachting geen voordeel ondervinden van een groepstraining, bijvoorbeeld door grote gevoeligheid voor negatieve beïnvloeding door groepsgenoten;

- Er is sprake van specifieke of veel vaardigheidstekorten, problemen of omstandigheden die niet in een groepstraining aan bod komen, en/of een intensievere en wat langduriger interventie behoeven;
- Er is op korte termijn geen groepstraining beschikbaar waar de jongere de noodzakelijke vaardigheden ter voorkoming van schooluitval kan leren;
- De jongere past niet goed in de samengestelde groep, bijvoorbeeld door een groot verschil in intelligentieniveau, leeftijd, voorgeschiedenis/emotionele ontwikkeling;
- De jongere is meer gemotiveerd voor intensief individueel contact;
- De jongere heeft reeds een groepstraining gevolgd (op het gebied van sociale vaardigheden).

Theoretische onderbouwing

Vaardigheidstekorten die samenhangen met gedragsproblemen op school

Er is veel bekend over specifieke factoren die te maken hebben met risicogedrag op school, omdat dit gedrag grote kans geeft op vroegtijdige schooluitval. Persoongebonden factoren die geassocieerd worden met een verhoogde kans op vroegtijdig schoolverlaten zijn sekse (Alexander et al., 2001[4]), psychische stoornissen (Graeff-Martins et al., 2006[5]), intelligentie (Van Batenburg et al., 2007[6]), cognitieve vaardigheidstekorten (Alexander et al., 2001; Traag & Van der Velden, 2011[7]), met een achterstand het voortgezet onderwijs betreden (lage CITO eindscores) (Van der Steeg & Webbink, 2006[8]), eerder falen in schoolresultaten, onderprestatie (Lever et al., 2004[9]; Traag & Van der Velden, 2011), tekort aan identificatie met school, ambitie- en motivatietekort (Traag & Van der Velden, 2011), lage zelfwaarde, lage schoolaanwezigheid, zwangerschap, middelengebruik en een geschiedenis van storend gedrag (Lever et al., 2004), antisociaal gedrag op jonge leeftijd (De Bruyn et al., 2003[10]), problemen in de omgang met leeftijdsgenoten (Bulkeley & Cramer, 1994[11]; Ogilvy, 1994[12]), weinig ervaring steun en binding met school, psychische stoornissen of een licht verstandelijke beperking.

Een belangrijke protectieve factor die wordt geassocieerd met minder schooluitval is het vertonen van 'verantwoordelijk gedrag' (Wentzel & Wigfield, 1998[13]), zoals ijverig werken, en gehoorzaamheid aan de (school)regels. Leerlingen die hun klasgenoten graag helpen en goed kunnen samenwerken hebben meer kans op goede schoolresultaten en worden aardiger gevonden door leraren. Daarnaast werken motivatie, plezier in leren, het gevoel uitgedaagd te worden en kunnen presteren op je niveau bevorderend. Ook goede schoolprestaties, vertrouwen in eigen kunnen en prosociaal gedrag werken beschermend. Belangrijke risicofactoren in de omgeving zijn antisociale vrienden, een onveilig schoolklimaat en onduidelijke schoolregels (Kurstjens, 2012). Risicofactoren in het gezin

---

[4] Alexander, K., Entwisle, D., & Kabbani, N. (2001). *The dropout process in life course perspective: Early risk factors at home and school*. The Teachers College Record, 103(5), 760-822.

[5] Graeff-Martins, A. S., Oswald, S., Comassetto, J. O., Kieling, C., Gonçalves, R. R., & Rohde, L. A. (2006). *A package of interventions to reduce school dropout in public schools in a developing country. A feasibility study*. European Child Adolescent Psychiatry, 15, 442-449.

[6] Batenburg, T. A. van, Korpershoek, H., & Van der Werf, M. P. C. (2007). *De VMBO leerlingen in VOCL'99: Stromen, kenmerken en huidige situatie*. Rijksuniversiteit Groningen. GION.

[7] Traag, T., & Van der Velden, R. K. W. (2011). Early school-leaving in the Netherlands: The role of family resources, school composition and background characteristics in early school-leaving in lower secondary education. Irish Educational Studies, 30(1), 45-62.

[8] Steeg, M. van der & Webbink, D. (2006). Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang,beleid en resultaten. Den Haag: Centraal Planbureau

[9] Lever, N., Sander, M. A., Lombardo, S., Randall, C., Axelrod, J., Rubenstein, M., & Weist, M. D. (2004). *A drop-out prevention program for high-risk inner-city youth*. Behavior Modification, 28(4) 513-527.

[10] Bruyn, E. H. de, Deković, M., & Meijnen, G. W. (2003). *Parenting, goal orientations, classroom behavior, and school success in early adolescence.* Journal of Applied Developmental Psychology, 24(4), 393-412.

[11] Bulkeley, R., & Cramer, D. (1994). *Social skills training with young adolescents: Group and individual approaches in a school setting*. Journal of Adolescence, 17(6), 521-531.

[12] Ogilvy, C. M. (1994). *Social skills training with children and adolescents: A review of the evidence on effectiveness.* Educational Psychology, 14(1), 73-83.

[13] Wentzel, K. R., & Wigfield, A. (1998). *Academic and social motivational influences on students' academic performance*. Educational Psychology Review, 10(2), 155-175.

betreffen ouders die weinig belang hechten aan school of met een laag opleidingsniveau, alsmede stress en/of problemen in het gezin. Ouders die waarde hechten aan school, die stimulerend zijn en een autoritatieve opvoedstijl hanteren zijn daarentegen beschermende gezinsfactoren (Kurstjens, 2012).

De invloed van de diverse risicofactoren kan variëren naarmate de jongere ouder wordt. Onderzoek (Holter en Bruinsma, 2010[14]; Kurstjens, 2012[15]; Berends en Van Diest, 2014[16]) wijst bovendien uit dat de belemmerende en beschermende factoren die een rol spelen bij schoolproblematiek zeer divers van aard zijn, waarbij vaak sprake is van samenhang tussen risicofactoren in verschillende domeinen. Zo kunnen faalervaringen op school leiden tot een lagere participatie en verminderd gevoel van binding met school, wat een hogere kans geeft op schooluitval. Ook een tekort aan identificatie met de school resulteert in een afname van participatie en een toename van aversie tegen school, wat het risico op voortijdig schoolverlaten vergroot (Traag & Van der Velden, 2011). Succeservaringen op school leiden tot een verhoogde participatie en daarmee tot een betere identificatie met de school. Fall en Roberts 2011[17]) tonen aan dat steun van ouders en leerkrachten bevorderend werken voor zowel de betrokkenheid van leerlingen bij school als de motivatie om te leren.

Versterken van vaardigheden

Een aantal van bovenstaande risicofactoren hangt samen met een tekort aan vaardigheden die leerlingen in het voortgezet onderwijs nodig hebben om op sociaal en cognitief gebied mee te komen. Het Nederlandse onderwijssysteem is erop gericht om leerlingen in toenemende mate zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid aan te leren. Adequate denkstrategieën en vaardigheden voor gedragsregulatie zijn belangrijk om in sociaal en cognitief opzicht mee te kunnen komen op school. Deze executieve functies zijn nodig om zelfstandig een taak te kunnen uitvoeren. Hieronder vallen zogenaamde denkvaardigheden als het sturen van het eigen leergedrag , plannen, monitoren, controleren en evalueren (Westenberg et al., 2009[18]). Andere executieve functies hebben te maken met het vermogen om gedrag te reguleren (emotieregulatie, reactie-inhibitie, volgehouden aandacht, taakinitiatie, flexibiliteit en doelgericht doorzettingsvermogen). Bij leerlingen met gedragsproblematiek op school blijkt vaak dat deze vaardigheden onvoldoende zijn ontwikkeld. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Het kan bijvoorbeeld te maken hebben met bepaalde psychische stoornissen (AD, ADHD, ASS). Ook leerlingen met een verlate puberteit kunnen achterlopen in hun cognitieve ontwikkeling en daardoor meer moeite hebben met zelfregulatie en het plannen van hun schoolwerk. Inadequatie executieve functies leiden tot faalervaringen.

Effectieve elementen bij het versterken van de executieve functies zijn o.a.:

- Het aanpassen van de omgeving aan wat de leerling nodig heeft (taakverlichting);
- Vaardigheden aanleren om eenvoudige taken te kunnen volbrengen;
- Het motiveren van het gebruik van de executieve functies door positieve bekrachtiging, opbouwende feedback en beloning (Dawson & Guare, 2010[19]).

Deze elementen komen terug in het competentiemodel waarop de methodiek van Tools4School is gebaseerd. Het competentiemodel (Albrecht & Spanjaard, 2011[20]) laat zien hoe risicofactoren en

[14] Holter, N., & Bruinsma, W. (2010). Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten? Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
[15] Kurstjens, R. (2012). Preventie van schooluitval door Tools4School? Theoretische onderbouwing en implementatievoorwaarden. Amsterdam: UvA/PI research (masterscriptie)
[16] Berends, I. & Diest, H. van (2014) Naar een verklaringsmodel voor schoolverzuim. Duivendrecht: PI Research
[17] Fall, A., & Roberts, G. (2011). High school dropouts: Interactions between social context, self-perceptions, school engagement, and student dropout. Journal of Adolescence, 35(4), 787-798.
[18] Westenberg, M., Donner, C., Los, A., & Veenman, M. (2009). *Rijping en schooluitval. Een pilot-onderzoek naar schooluitval bij (V)MBO-ers vanuit ontwikkelingsperspectief.* Universiteit Leiden.
[19] Dawson, P., Guare R. (2010). *Executieve functies bij kinderen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie.* Amsterdam: Hogreve.

beschermende factoren de handel en wandel van jongeren bepalen. 'Competentie' is het beheersen van en aanwenden van voldoende praktische, sociale, emotionele en cognitieve vaardigheden om relevante (ontwikkelings)taken op een adequate manier uit te voeren (Albrecht & Spanjaard, 2011). Om deze ontwikkelingstaken en de daarbij behorende taken te kunnen uitvoeren, heeft een jongere de juiste vaardigheden nodig. Wanneer een jongere deze vaardigheden niet of onvoldoende kan inzetten, spreekt men van vaardigheidstekorten. Het competentiemodel geeft een schematisch overzicht van de taken en vaardigheden en laat zien dat de balans tussen de taken en vaardigheden naar twee kanten kan bewegen. Stressoren in de omgeving zijn kenmerken van de omgeving of omstandigheden die de taken verzwaren. Individuele stressoren zijn kenmerken van de jongere die het lastig maken om vaardigheden te leren en te gebruiken. Beschermende omgevingsfactoren zijn kenmerken van de omgeving en omstandigheden die taken verlichten. Individuele beschermende factoren zijn kenmerken van de jongeren die het leren en gebruiken van vaardigheden makkelijker maken. Het leren van vaardigheden leidt tot gedragsverandering: een jongere zal – door de toepassing van geleerde vaardigheden – zich in bepaalde situaties anders gedragen. Als het aanleren van vaardigheden niet leidt tot het kunnen volbrengen van een taak, kan ook worden gekeken hoe de taak verlicht kan worden. Door de taak makkelijker te maken, is de kans op een succeservaring bij de jongere groter. Competentievergroting kan ten slotte ook worden gerealiseerd door versterking van beschermende factoren, bijvoorbeeld door activering van de ondersteuning van bepaalde personen uit het sociale netwerk. Het competentiemodel kan worden gebruikt als kapstok om zicht te krijgen op de specifieke stressoren en beschermende factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van leer- en gedragsproblemen op school.

Effectieve elementen van gedragsinterventies in het onderwijs

Uit onderzoek (Holter en Bruinsma, 2010) blijkt dat de volgende interventies effectief kunnen zijn om gedragsproblemen in het onderwijs terug te dringen, namelijk:

- Interventies gebaseerd op technieken uit de cognitieve gedragstherapie;
- Interventies die de schoolorganisatie en het klassenmanagement veranderen;
- Mentorinterventies (als deze goed worden gestructureerd en begeleid);
- Positief belonen van de leerlingen;
- Reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs.

Holter en Bruinsma (2010) geven aan dat cognitieve gedragstherapie een effectieve manier kan zijn om leerlingen vaardigheden te leren ter voorkoming van vroegtijdig schoolverlaten. Daarnaast noemen zij interventies die de schoolorganisatie en het klassenmanagement veranderen; mentorinterventies (als deze goed worden gestructureerd en begeleid); positief belonen van de leerlingen en reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs. Verder zijn gedragsinterventies in het onderwijs meer succesvol als ouders betrokken worden en hun samenwerking met docenten en zorgcoördinatoren wordt versterkt (Kurstjens, 2012). Met Tools4School is een gedifferentieerd, op elkaar aansluitend aanbod ontwikkeld om op verschillende niveaus het gedrag van leerlingen te beïnvloeden. Op leerlingniveau gebeurt dit in de training. Op schoolniveau beoogt de interventie een planmatige aanpak voor positieve gedragsbeïnvloeding op school te realiseren en de samenwerking met ouders te verbeteren. Holter & Bruinsma (2010) noemen in hun overzicht van effectieve interventies tegen schooluitval het belang van programma's waarbij de vaardigheidstraining van de leerling wordt ondersteund door een verandering in school- en klassenmanagement. Op schoolniveau gaat het bijvoorbeeld om het formuleren van duidelijke gedragsverwachtingen, het vergroten van het gevoel van verbondenheid met de docenten en een goede uitwisseling tussen

[20] Albrecht, G. & Spanjaard, H. (2011). *Tools4U. Training cognitieve en sociale vaardigheden als taakstraf voor minderjarigen. Handleiding voor trainers.* Duivendrecht: PI Research

school en thuis. Ook Prins[21] (1995) noemt het belang van generalisatie voor de effectiviteit van vaardigheidstrainingen. De mate van effectiviteit is volgens Prins te bepalen aan de hand van (1) de mate waarin de deelnemers de beoogde vaardigheden leren; (2) de generalisatie van het geleerde naar de dagelijkse omgeving; (3) de stabiliteit over langere tijd; en (4) de bijdrage van de geleerde vaardigheden aan een betere prestatie op sociaal relevante taken als: vrienden krijgen, waardering door de leerkracht, minder plagen en vermindering van politiecontacten. Het is dus cruciaal dat leerlingen zowel vaardigheden aanleren als deze leren toepassen in de praktijk. Het gaat dan met name om vaardigheden waarmee de jongere risicosituaties op een prosociale wijze leert oplossen.

Noodzakelijke randvoorwaarden uitvoering Tools4School op school

De effectiviteit van de interventie is afhankelijk van de kwaliteit van de implementatie op de school. Noodzakelijke randvoorwaarden zijn:

- Een vast contactpersoon op school. Aanspreekpunt, aanstuurder van de implementatie en bewaker van de uitvoering van Tools4School en borging van de resultaten: de Tools4School-coördinator;
- Een implementatieplan met duidelijke stappen, vaste evaluatiemomenten en criteria voor de borging dat wordt gedragen door het management;
- Inbedding in het reguliere zorgaanbod van de school: leerlingen die de training volgen worden standaard besproken in het zorgteam en in de docentenvergaderingen; structurele samenwerking met jeugdzorg;
- Duidelijke communicatielijnen met betrekking tot de selectie van leerlingen, het communiceren van bijzonderheden en vorderingen, het signaleren van verbeteringen of verslechteringen in gedrag; communicatie over feedback door docenten;
- Tools4School wordt opgenomen in het jaarplan: uren voor de coördinator en uren voor de interne co-trainer bij de groepstrainingen; inplannen van de training
- Een geschikte trainingsruimte.

[21] Prins (1995). Sociale vaardigheidstraining bij kinderen in de basisschoolleeftijd; programma's, effectiviteit en indicatiestelling. In: A. Collot d'Escury-Koenings, T. Snaterse & E. Mackaay-Cramer (Red.), *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Hoofdstuk 2. Methode

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen worden verschillende onderzoeksmethoden ingezet.

Om resultaten te meten wordt bij aanvang en afsluiting de VPV, SDQ, CBSA/CBSK ingevuld. De vragenlijsten worden bij aanvang en afsluiting van Tools4school afgenomen, evenals een half jaar na afsluiting van het Tools4school-traject. De vragenlijsten worden vervolgens door de trainers ingevoerd in BergOp[22]. Om deze gegevens te analyseren zijn vervolgens de ingevoerde vragenlijsten uit BergOp geëxporteerd.

Het verschil in score op de voor- en nametingen van de VPV, SDQ en CBSK/CBSA wordt middels een paired-samples t-test geanalyseerd op significantie.

Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden (VPV)

De VPV is een vragenlijst voor kinderen in de leeftijd van 9 – 18 jaar en brengt psychosociale vaardigheden in kaart. De VPV bestaat uit 36 vragen. De vragen gaan over de volgende vaardigheden: interpersoonlijke vaardigheden, relationele vaardigheden (flexibiliteit en omgang), affectieve vaardigheden (empathie en meelevendheid), intrapersoonlijke vaardigheden, zelfsturing (doelgerichtheid en controle), zelfbewustzijn (emotionele stabiliteit en reflectie). De VPV is geschikt om voortgang en het effect van training en behandeling in kaart te brengen.

De VPV bestaat uit een informantenvragenlijst en een zelfrapportagelijst.

Een gemiddelde score zit tussen deciel 2 en 9. Een score onder de 2 betekent dat de jongere over zeer weinig vaardigheden beschikt en bij een score boven de 9 beschikt de jongere over zeer veel vaardigheden.

Competentiebelevingsschaal voor kinderen (CBSK) en adolescenten (CBSA)

De CBSK/CBSA meet de competentiebeleving op het gebied van schoolvaardigheden, sociale acceptatie, sportieve vaardigheden, fysieke verschijning, gedragshouding en gevoel van eigenwaarde. De CBSA (voor adolescenten) meet daarnaast ook hechte vriendschappen. De CBSA bestaat uit 35 vragen en de CBSK uit 36 vragen.

De CBSK en CBSA zijn zelfrapportagelijsten.

Een percentielscore tussen de 15 en 85 betekent dat de competentiebeleving gemiddeld is. Percentielscores onder de 15 en percentielscores boven de 85 zijn opvallend (het gaat hierbij dus om 15% van de jongeren die op die manier antwoorden). Hiermee geeft een jongere aan zich als heel incompetent of heel competent te ervaren.

De SDQ (Sterke en moeilijke punten)

De SDQ meet in hoeverre emotionele problemen, gedragsproblemen, aandachtstekort-hyperactiviteit, problemen met klasgenoten, problemen met prosociaal gedrag en totale problemen worden ervaren. De SDQ heeft 25 vragen en gaat over ervaren problemen in het afgelopen half jaar.

De SDQ heeft een ouderversie (3 t/m 16 jaar), leerkracht versie (3 t/m 16 jaar) en een versie voor zelfrapportage (11 t/m 17 jaar).

Een percentielscore van 85 of hoger betekent dat het als ernstig problematisch wordt ervaren.

[22] BergOp is een webbased programma voor routine outcome monitoring en praktijkgestuurd effectonderzoek in jeugdzorg en onderwijs ontwikkeld door Praktikon.

Evaluatieformulieren

In aanvulling op de genoemde vragenlijsten wordt aan het eind van de training door ouders en jongere een evaluatieformulier ingevuld. Vragen die hierin worden gesteld zijn bijv. 'wat heb je geleerd van de training'? 'denk je dat deze helpt om te zorgen dat ze op school niet in de problemen komen?'.

Het doel van deze evaluatie is om vast te stellen of de jongeren en zijn/haar ouders de training als nuttig hebben ervaren en het beoogde doel is bereikt.

Interviews

Voor het beantwoorden van alle onderzoeksvragen wordt kwalitatief onderzoek uitgevoerd door het interviewen van trainers Tools4School. Voor meer details over de inhoud van het interview wordt de lezer verwezen naar het interviewleidraad in bijlage 1.

Alle 7 Tools4Schooltrainers die in 2017 actief waren zijn geïnterviewd.

Algemene kenmerken van de steekproef

Voor de beschrijving van de algemene kenmerken van de jongeren is de data gebruikt van de VPV zelfrapportage omdat daarin de meeste jongeren zijn opgenomen.

33 jongeren hebben de individuele variant van Tools4School gevolgd. 61% is jongen en 39% is meisje. De leeftijd ligt tussen de 10 jaar en 4 maanden en 16 jaar en 3 maanden met een gemiddelde leeftijd van 14 jaar en 1 maand(SD 1,6).

27 jongeren hebben de groepsvariant van Tools4School gevolgd. Dit zijn bijna allemaal jongens, 93% is jongen en 7% is meisje. De leeftijd ligt tussen de 11 jaar en 6 maanden en 13 jaar en 9 maanden, met een gemiddelde leeftijd van 12 jaar en 5 maanden (SD 0,56).

Bij de interpretatie van de resultaten is het belangrijk om op te merken dat er onvoldoende vragenlijsten van de follow up beschikbaar zijn om betrouwbare uitspraken te doen over de ervaringen van jongere, ouders en school een half jaar na de training. Voor de totale groep jongeren (dus zowel de individuele als de groeps variant), waren tussen de 4 en 14 lijsten beschikbaar[23].

[23] VPV school 12, VPV jongere 9, VPV ouders 11, SDQ jongere 10, SDQ ouders 10, SDQ leerkracht 14, CBSA 4

Hoofdstuk 3. Resultaten

Per onderzoeksvraag worden de resultaten weergegeven.

Onderzoeksvraag 1. Welke doelgroep krijgen we en sluit dit aan bij wat we beogen?

Deze vraag zal beantwoord worden aan de hand van de interviews.

In hoofdstuk 1 werd de doelgroep waar Tools4School zich op richt beschreven. Tools4School is een interventie voor leerlingen van het V(S)O die wegens vaardigheidstekorten matig of hoog risico lopen om uit te vallen bij hun opleiding of leerlingen van het PO die dreigen uit te vallen door de transitie naar het VO waar meer zelfstandigheid van hen wordt verwacht. Tools4School richt zich op jongeren van 10 tot 18 jaar. Als randvoorwaarde voor deelname aan Tools4School wordt genoemd dat de jongere bereid moet zijn tot deelname.

Uit de interviews komt het volgende beeld van de bereikte doelgroep naar voren:

Individuele variant
Met de trainers is besproken of de beschreven indicaties en contra indicaties aansluiten bij het beeld wat zij hebben gekregen na het uitvoeren van de training(en). Uit hun antwoorden blijkt dat de contra-indicaties en indicaties zoals in de handleiding beschreven goed aansluiten bij de bereikte doelgroep van Tools4School.

De geïnterviewden geven daarnaast aan dat nadere specificering van de doelgroep mogelijk zinnig is. Met name geven zij aan dat de jongere moeten kunnen reflecteren op zijn gedrag omdat het een cognitief georiënteerde training is. Dit reflectievermogen is niet perse afhankelijk van leeftijd- of IQ, maar kan ook samenhangen met het algemene vaardigheidsniveau van de jongere en zijn/haar vaardigheden en problematiek. Als de jongere moeite heeft met reflecteren en heel erg geholpen moet worden dan is het raadzaam om korter en vaker te trainen en om in kleinere stapjes gedrag in te trainen.

Ook werd door meerdere trainers benadrukt dat motivatie heel belangrijk is. De jongere moet zijn eigen problematiek willen inzien en eraan willen werken. Om de training effectief te maken moet ook school gemotiveerd zijn om mee te werken. Bij Tools4School gaat het vooral over schoolproblematiek, waardoor een betrokken schoolmedewerker belangrijk is. School heb je echt nodig.

Daarnaast werd benadrukt dat als er al teveel speelt in de thuissituatie, dat een Tools4School-training teveel kan zijn. Hierdoor bereik je dan niet het gewenste effect bij de leerling. Ook bijvoorbeeld bij leerlingen met ernstige ADHD waarbij een jongere zo impulsief is dat het hem echt niet lukt om de vaardigheden aan te leren, is Tools4School geen haalbare kaart. Heftige agressieregulatieproblematiek is eveneens vaak een signaal dat Tools4School niet past. Als aanvulling noemt een trainer dat de leerlingen op het juiste schoolniveau moeten zitten, zodat het duidelijk is dat de problematiek niet voortkomt uit het feit dat ze over- of ondervraagd worden. Is dit wel het geval, dan is het namelijk belangrijk om daar eerst een stap in te zetten.
Ook werd de contra-indicatie benadrukt dat de training minder effectief is als de leerlingen de taal niet spreken. Als de jongere wel Nederlands spreekt, maar de ouders niet, dan kan een tolk ingezet worden. Mogelijk zijn dan wel meer bijeenkomsten nodig omdat het proces van informeren en aanleren van handige technieken langzamer gaat.

Het is van te voren echter niet altijd duidelijk of de jongere goed bij Tools4School past. Mogelijk kom je hier pas achter nadat de competentieanalyse in kaart is gebracht (na bijeenkomst 2). Dan pas is er beter zicht of er teveel belemmerende factoren aanwezig zijn waardoor de jongere op dat moment te weinig werkgeheugen heeft om zich nieuwe vaardigheden of het toepassen van vaardigheden op andere momenten zich eigen te maken.

Groepsvariant
Ook bij de groepsvariant sluit de doelgroep die wordt beoogd aan bij het beeld dat de trainers hebben van de bereikte doelgroep. Aanvullend werd genoemd dat de groepsvariant met name gericht en passend is voor leerlingen uit het primair onderwijs als voorbereiding voor het VO. Een trainer geeft hiervoor als reden dat het als trainer moeilijker is om goede rollenspellen te doen waarbij je als trainer zo'n jonge leeftijdsgenoot bent. Het is makkelijker als een echte leeftijdsgenoot de tegenspeler in het rollenspel speelt.

Daarnaast vult een trainer die veel groepstraining heeft gegeven aan dat de samenstelling van de groep essentieel is. Belangrijk is dat de doelen passend zijn voor alle jongeren in de groep. Het is bijvoorbeeld wel mogelijk om één leerling met externaliserend gedrag in de groep te hebben, maar dan moet de leerling het zelf graag willen en streven naar dezelfde doelen als de andere jongeren.

Onderzoeksvraag 2. Is er verandering zichtbaar en worden doelen behaald? Kan hierin differentiatie worden aangebracht (doelgroepkenmerken, variant, programmakenmerken)

Voor het beantwoorden van deze vraag zullen eerst de resultaten van de vragenlijsten worden getoond, gevolgd door de informatie uit de interviews met trainers.

Psychosociale vaardigheden
De psychosociale vaardigheden worden middels de VPV uitgevraagd. Hierbij gaat het om interpersoonlijke (relationele vaardigheden en affectieve vaardigheden) en intrapersoonlijke vaardigheden (zelfsturing en zelfbewustzijn). Een score boven de 8 betekent dat de jongere zeer vaardig is en een score onder de 2 betekent dat de jongere heel weinig vaardigheden laat zien.

Totale groep jongeren

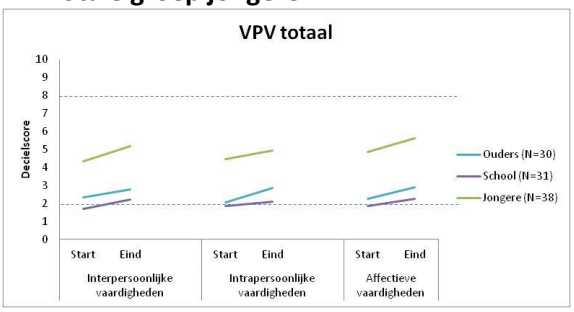

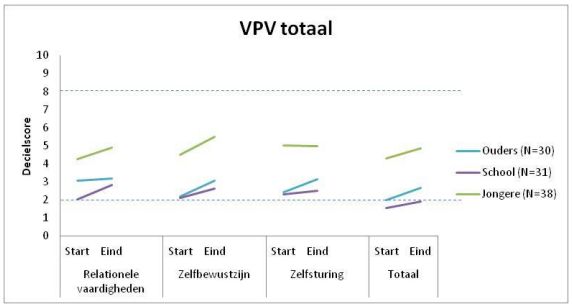

Jongeren zien zichzelf bij aanvang van de training als gemiddeld vaardig. Ouders ervaren de vaardigheden van de jongeren ook binnen de normale range, al ervaren zij de intrapersoonlijke vaardigheden en de totale problemen op het grensgebied naar heel weinig vaardig.
School ervaart op meerdere gebieden dat de jongere bij aanvang heel weinig vaardigheden laat zien, met name als het gaat om de interpersoonlijke, intrapersoonlijke en totale vaardigheden.
School ziet na de training een toename van relationele vaardigheden ($t(30) = -2{,}624$, $p = .014$) en het lijkt erop dat zij deze toename ook bij de interpersoonlijke vaardigheden ervaren ($t(30)=-1{,}875$, $p=.071$).

Ouders ervaren een toename van bijna alle vaardigheden: De totale vaardigheden (t(27)=-2,778, p=.010), intrapersoonlijke vaardigheden (t(29)=-1,758, p=.016), de affectieve vaardigheden (t(29)=-2,456, p=.020), zelfbewustzijn (t(31)=-2,830, p=.008) en zelfsturing (t(29)=-2,412, p=.022). Daarnaast neigen zij vooruitgang te zien bij de interpersoonlijke vaardigheden (t(29)=-1,758, p=.089).
Jongeren ervaren een toename van vaardigheden op het gebied van de interpersoonlijke vaardigheden (t(36)=-2,365, p=.024) en zelfbewustzijn (t(37)=-2,902, p=.006). Daarnaast neigen zij een toename te zien van de affectieve vaardigheden (t(37)=-1,945, p=.059).

Individuele variant

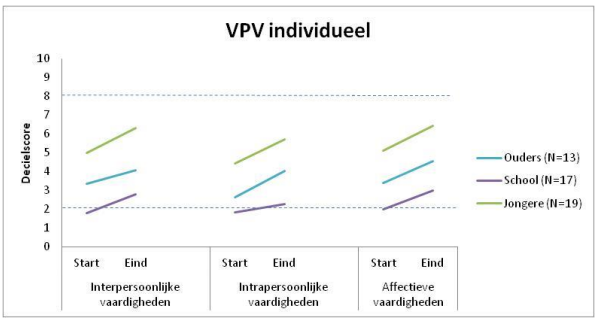

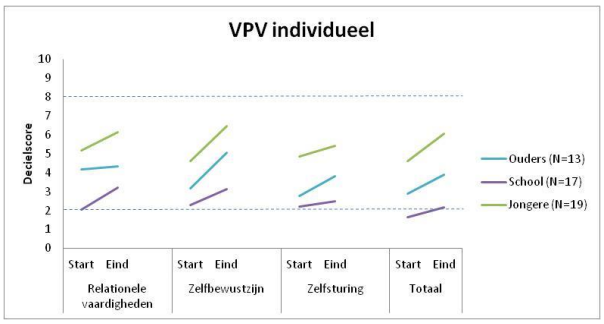

Net als bij de hele groep jongeren die Tools4School hebben gevolgd, ervaren de jongeren die de individuele variant hebben gevolgd zichzelf bij aanvang als gemiddeld ervaren. Ouders ervaren dat ook. School ervaart dat de jongere over de hele linie over zeer weinig vaardigheden beschikt.
School ervaart een toename in de interpersoonlijke vaardigheden (t(16)=-2,608, p=.019), de relationele vaardigheden (t(16)=-3,088, p=.007) en de affectieve vaardigheden (t(16)=-2,129), p=.049). Verder is bij school te zien dat alle vaardigheden op het einde van de training binnen de normale range vallen.
Van ouders zijn weinig vragenlijsten beschikbaar (N=13). Ondanks dit lage aantal vragenlijsten zien ouders een toename van de vaardigheden. Om een zo goed mogelijk beeld te geven worden de resultaten hier wel weergegeven: Ouders ervaren een toename van de totale vaardigheden (t(11)=-2,321, p=.040), de intrapersoonlijke vaardigheden (t(12)=-2,325, p=.038) en zelfbewustzijn (t(12)=-3,172, p=.008). Verder neigen ouders een toename te ervaren bij zelfsturing (t(12)=-2,126, p=.055) en affectieve vaardigheden (t(11)=-2,184, p=.052).
Jongeren ervaren een toename van de totale vaardigheden (t(15)=-2,382, p=.031), de intrapersoonlijke vaardigheden (t(17)=-2,907, p=.010), affectieve vaardigheden (t(18)=-2,382, p=.028) en zelfbewustzijn (t(18)=-4,161), p=.001). Verder neigen jongeren een toename te zien van de interpersoonlijke vaardigheden (t(17)=-1,999, p=.062).
Opvallend is dat ouders en jongere geen toename ervaren van de relationele vaardigheden terwijl school dit juist wel doet. Mogelijk heeft dit ermee te maken dat ouders en jongere de relationele vaardigheden bij aanvang al meer positief inschatten dan dat school dat doet.

Groepsvariant

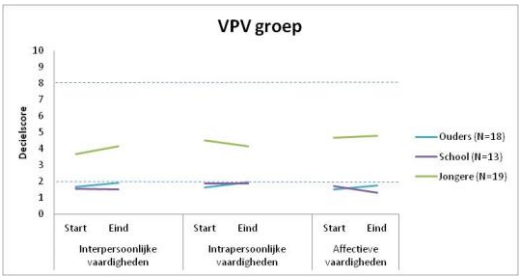

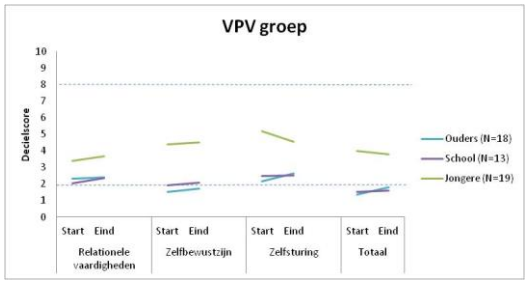

Net als bij de hele groep jongeren die Tools4School hebben gevolgd, ervaren de jongeren die de groepsvariant hebben gevolgd zichzelf bij aanvang als gemiddeld ervaren. Bij deze groepsvariant is echter te zien dat zowel ouders als school op bijna alle gebieden ervaren dat de jongere over zeer weinig vaardigheden beschikt. Aan het eind van de training zien zowel ouders, school als jongere geen verandering in de vaardigheden.

De competentiebeleving

De competentiebeleving is gemeten middels de CBSA en de CBSK. De CBSA is voor kinderen van 12-18 en de CBSK voor kinderen van 8-12 jaar. De meeste data van de CBSA bestaat uit leerlingen die de individuele variant hebben gevolgd, en voor de CBSK geldt dat de meeste leerlingen de groepsvariant hebben gevolgd. Daarom is de analyse bij de CBSA alleen gedaan voor leeringen die de individuele variant hebben gevolgd en bij de CBSK is de analyse alleen gedaan voor leerlingen die de groepsvariant hebben gevolgd.

Bij de CBSA wordt bij de normgroep van de schaal schoolvaardigheden en gedragshouding gedifferentieerd in leerlingen met VMBO/MAVO en HAVO/VWO niveau. Omdat de meeste leerlingen onderwijs op VMBO/MAVO niveau volgen, is die normgroep gebruikt.

De resultaten zijn hieronder te zien, uitgedrukt in percentielscores. Percentielscores boven de 85 en onder de 15 zijn extreem.

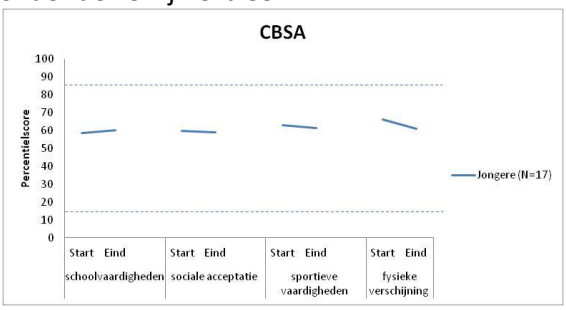

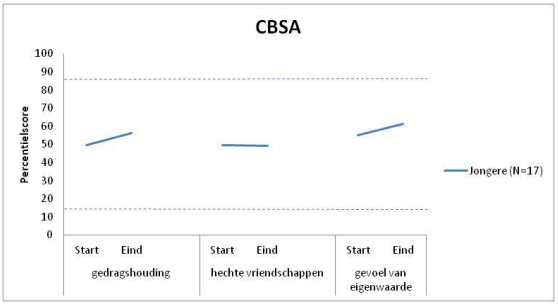

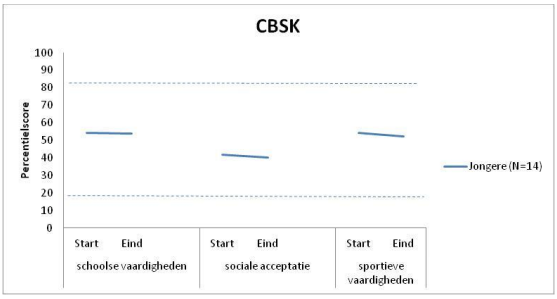

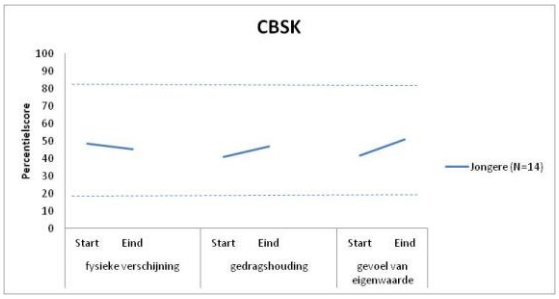

De competentiebeleving is gemiddeld genomen niet heel hoog en niet heel laag. Na de Tools4School-training is hierin geen verandering zichtbaar.

Sterke kanten en moeilijkheden gemeten door de SDQ

De SDQ is een instrument om te screenen of er emotionele en gedragsproblemen worden ervaren. Een percentielscore van 85 of hoger betekent dat het als ernstig problematisch wordt ervaren.

Totale groep jongeren

Hieronder zijn de resultaten voor de totale groep jongeren die Tools4School hebben gevolgd te zien.

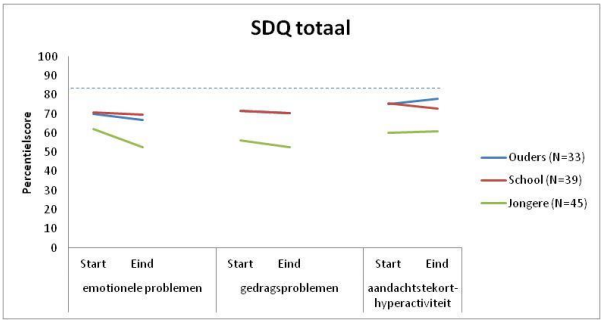

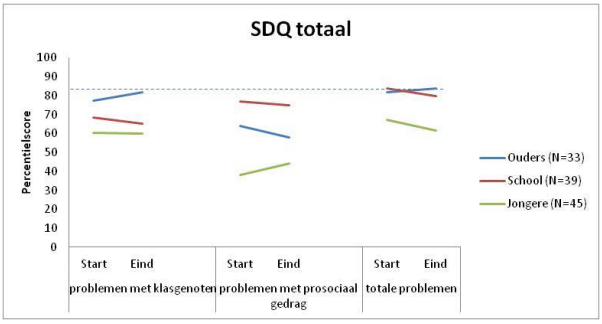

Gemiddeld genomen worden er bij aanvang geen ernstige problemen ervaren (boven percentiel 85 is ernstige problemen). Na de training worden er door ouders en school geen verandering ervaren. Jongeren ervaren alleen verandering bij de emotionele problemen (t(43)=2,792, p=.008) en bij de schaal totale problemen lijkt er afname te zijn (t(44)=1,918, p=.062)

Individuele training

De resultaten van de individuele variant worden hieronder in de grafieken weergegeven.

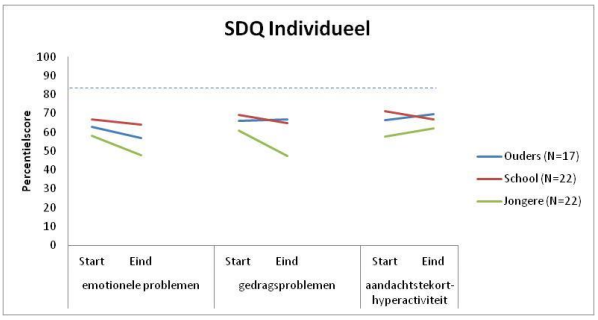

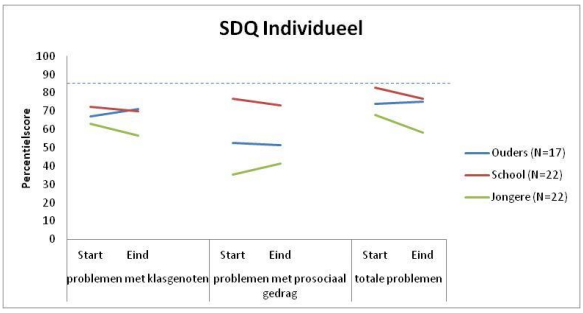

Evenals te zien is bij de totale groep, worden er geen ernstige problemen ervaren bij aanvang van de Tools4School training. Bij afsluiting van de training zien ouders en school hierin geen verandering. De jongeren zelf ervaren wel verandering. Om hier beter zicht op te krijgen is één jongere uit de groep gehaald, omdat deze jongere extreem negatief was en als outlier alle resultaten vertekende doordat de totale groep niet zo groot is (de leerkracht was best positief over deze jongere).
Jongeren zien dan een afname van de totale problemen (t(22)=2,352, p=.028) en dit neigt naar een afname bij emotionele problemen (t(21)=2,011, p=.057), gedragsproblemen (t(22)=1,902, p=.070) en problemen met leeftijdsgenoten (t(22)=1,734, p=.097).

Groepstraining

De resultaten van de individuele variant worden hieronder in de grafieken weergegeven.

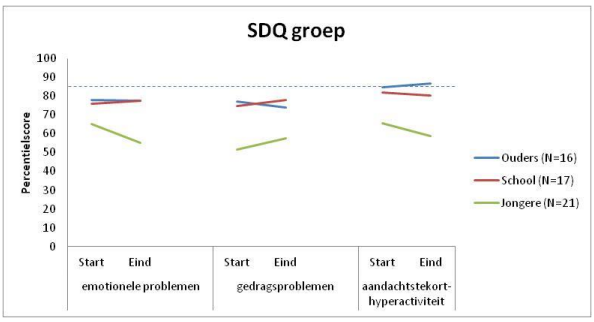

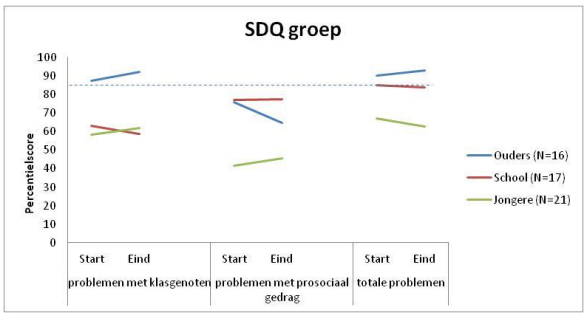

School en ouders ervaren bij aanvang van Tools4School ernstige problemen bij de jongere. Bij school is dit gevoel verspreid over de verschillende schalen zonder directe uitschieters Bij ouders wordt dit

met name bij aandachtstekort-hyperactiviteit en problemen met klasgenoten ervaren. Jongeren ervaren bij start van de training geen ernstige problemen.
School ervaart na de Tools4School training geen verandering. Ouders ervaren een afname van de problemen met het prosociale gedrag van de jongere ($t(15)=2,918$, $p=.011$).
Jongeren neigen een afname te ervaren van emotionele problemen ($t(20)=1,875$, $p=.076$) en problemen met aandachtstekort-hyperactiviteit ($t(20)=1,812$, $p=.085$).

Evaluatieformulieren

Van de evaluatieformulieren worden de belangrijkste conclusies hier weergegeven. In bijlage 3 zijn alle resultaten opgenomen.

Individuele training

Jongere

Over het algemeen zijn jongeren positief over de training. Bijna alle jongeren vinden de lengte van de training goed, de behandelde onderwerpen waren goed, het praten was goed, het oefenen was leuk, de informatie die de training gaf was goed, het helpt om op school niet in de problemen te komen en er zijn geen dingen die aan de training verbeterd kunnen worden.
Jongeren geven bij de vraag wat ze geleerd hebben, vaardigheden aan: Meerdere jongeren noemen vaardigheden op het gebied van: emoties reguleren, omgaan met conflicten, relationele vaardigheden, vriendschappen, op tijd opstaan/slapen, doorzetten.

Tien jongeren gaven aan dat deze training hen helpt om te zorgen dat ze op school niet in de problemen komen. Twee jongeren antwoorden ‘een beetje’. Als redenen werden aangegeven: deze training motiveert me, ik heb mezelf leren kennen, ik heb nooit problemen op school, ik heb veel geleerd, je hebt iemand waar je mee kunt praten, nu weet ik wat ik moet doen, waarvoor ik het doe.

Ouders

Alle ouders vinden het belangrijk om betrokken te zijn en zij vonden hun rol tijdens de training goed. Bijna alle ouders zien verandering bij hun zoon/dochter en 66% geeft aan dat de training helpt, de andere 33% geeft aan dat het een beetje helpt. De meeste ouders zien geen verbetering voor de training. 66% vond dat de rol van ouders niet verbeterd hoeft te worden, 3 geven aan dat dit wel verbeterd kan worden. 1 ouder heeft dit verder uitgelegd, namelijk dat de training langer zou moeten.
Vijf ouders noemden dat zij geleerd hebben om met hun kind om te gaan (communicatie, ondersteunen, meer geduld hebben). Één geeft aan dat haar dochter wel degelijk slim en efficiënt is, en één geeft aan dat school nu weet dat de jongere maatwerk nodig heeft. Tot slot geeft één ouder aan niks geleerd te hebben.

Twee ouders noemen dat hun zoon/dochter veel heeft geleerd. Verder wordt zelfvertrouwen, beter geheugen trainen, betere communicatie, meer verantwoordelijkheid, inzicht in zichzelf, omgaan met een bepaalde situatie en respect genoemd.

De training zal volgens zes ouders ervoor zorgen dat hij/zij op school niet in de problemen komt, en drie gaven aan dat dit een beetje het geval is.

Groepstraining

Over het algemeen zijn jongeren positief over de training. Zij vinden de lengte van de training precies goed, de behandelde onderwerpen waren goed, het praten was goed, de informatie die de training gaf was goed, het helpt om op school niet in de problemen te komen en er zijn geen dingen die aan de training verbeterd kunnen worden.

Jongeren geven bij de vraag wat ze geleerd hebben, vaardigheden aan die betrekking hebben op: wat je wel en niet moet doen op de nieuwe school, omgaan met autoriteiten, omgaan met probleemsituaties en emotieregulatie.
Vijf jongeren gaven aan dat deze training hun extra zal helpen om te zorgen dat ze niet in de problemen komen op school. Een jongere gaf aan dat het een beetje geholpen had.

Ouders
Alle ouders vinden het belangrijk om betrokken te zijn geweest bij de training. Bijna alle ouders vonden hun rol goed en zagen verandering in gedrag bij hun zoon/dochter. De meeste ouders gaven aan dat de training hun zoon/dochter zal helpen om op school niet in de problemen te komen, de overige ouders noemden 'een beetje'. De meeste ouders zien geen verbeterpunten voor de training en de rol van ouders.

Ouders noemen dat ze geleerd hebben wat hun zoon/dochter kan, en hoe ze hun zoon/dochter kunnen ondersteunen.
Op de vraag wat hun zoon/dochter heeft geleerd, geven ouders verschillende antwoorden. Twee noemen de overgang naar de nieuwe school. Anderen noemen vaardigheden zoals eerst nadenken voordat hij/zij doet, eerlijk/betrouwbaar zijn, met verschillende situaties omgaan.

Zes ouders gaven aan dat het zal helpen om op school uit de problemen te blijven en twee gaven aan dat dit een beetje helpt. Drie ouders lichtten hierop toe dat het belangrijk is dat het geleerde moet beklijven.

Interviews trainers

Individuele training

De trainers geven aan dat zij zien dat jongeren vaardigheden aanleren. Voorbeelden van vaardigheden zijn jezelf rustig houden, weglopen in moeilijke situaties, helpende zinnetjes zeggen, aan iets leuks denken, gesprek aangaan, excuses aanbieden en executieve functies zoals plannen, aandacht vasthouden.
Werkzame factoren die door de trainers zijn genoemd, zijn bijv. de gedragsoefening als meest werkzaam, de nadruk op onvoorwaardelijke positieve bekrachtiging door de trainer en leerkracht, succeservaringen. Het in kaart brengen van de SRC geeft inzicht in hoe je iets 'goed' of 'fout' kan laten lopen en de dagkaarten. Verder goed dat verschillende effectieve interventies zijn samengevoegd die werkzaam zijn. Er wordt aan de trainer veel aangereikt door het protocol, en hierin kun je zelf de keuze maken wat aansluit bij de jongere. Hier moet je echter wel in geoefend zijn om de juiste keuze te maken.

Bij Tools4School wordt snel alleen gedacht aan het trainen van sociale vaardigheden, terwijl er tijdens de training ook gewerkt wordt aan verbetering van schoolse vaardigheden (executieve functies) zoals taakgerichtheid en plannen.

Bij Tools4School gaat het met name om schoolproblematiek wat niet altijd de thuissituatie hoeft te raken. De Tools4School trainer kan gezien worden als passant die een hele sterke aanzet geeft voor het aanleren van gedrag, wat vervolgens opgepakt moet worden door de jongere en zijn/haar omgeving. Daardoor lijkt Tools4School minder effectief als de school de jongere niet ondersteunt in het aanleren van vaardigheden en de jongere in het dagelijks leven bekrachtigt op het gewenste gedrag. Met Tools4School versterk je ook de professionals op school, zodat zij de jongere zo goed mogelijk kunnen begeleiden.
Ouderbetrokkenheid maakt de training ook effectiever. Voor sommige ouders is het nodig hen meer te begeleiden, terwijl bij andere ouders dit niet nodig lijkt te zijn. De problematiek speelt in deze laatste gevallen vooral op school. De vier bijeenkomsten voor ouders lijken dan ook niet altijd nodig.

Groepstraining

Het levert de leerlingen op dat zij positieve aandacht krijgen, ze krijgen gezelligheid en het is een positieve ervaring dat zij een training leuk vinden en af kunnen maken. De vaardigheden die ze leren zijn vooral het handig delen van hun mening, het naar elkaar luisteren en vervolgens eventueel jouw mening aanpassen. Daarnaast leren ze op het terrein van de overstap naar het VO meer zelfvertrouwen en krijgen ze goede moed om de overstap te maken.

Onderzoeksvraag 3. Wat zijn de minimale randvoorwaarden?

Alle geïnterviewde trainers geven aan dat het cruciaal is dat de school betrokken is bij het traject van de leerling. Er moet minimaal één medewerker (bijv. mentor of docent) op school zijn die de leerling kan ondersteunen en de contactpersoon is die belangrijke informatie naar alle docenten doorspeelt.

Daarnaast is het belangrijk dat de verantwoordelijkheden duidelijk afgestemd moet zijn met school. Het moet voor hen duidelijk zijn wat er van hen verwacht wordt. Als school goed betrokken is en meewerkt dan is de kans op succes groter. Enkel een workshop geven over Tools4School is te weinig om echt gedragsverandering bij leerkrachten te bewerkstelligen, omdat het een mindset is die zij zich gaandeweg moeten eigen maken. Een Tools4School-coördinator die regelmatig contact heeft met leerkrachten kan hierbij helpend zijn. Daarnaast kan de coördinator de dagkaarten in de gaten houden, wat het generaliseren van de vaardigheden naar de praktijk bevordert. Hiermee verlicht je de taak van de jongere, die anders in zijn eentje verantwoordelijk is voor de dagkaarten. Niet alle jongeren kunnen deze verantwoordelijkheid aan.

Intermezzo: checklist

Een zeer ervaren trainer heeft het volgende lijstje opgesteld met te nemen acties, wat helpend kan zijn bij toekomstige uitvoering van Tools4School:

1. Ouders en leerling zijn akkoord met de aanmelding (handtekening)
2. Er is een coördinator van de school waarmee de praktische zaken geregeld worden.
3. In overleg met school trainingsdata en docentenworkshop / leerkracht bijeenkomst plannen – wanneer dit niet mogelijk is met het hele team wordt dit toch met een deel van het team gedaan. De school maakt notulen en zorgt ervoor dat de PPT gedeeld wordt met de afwezige docenten.
   Tegenwoordig is er vaak een trajectvoorziening binnen de school, zijn kunnen de check-in/check-out doen, zijn bekend met de methodiek en kunnen wijze van feedback geven overdragen .
4. In overleg met school wordt geregeld dat er een passende ruimte is, met een whiteboard en/of een flipover op de trainingsdagen
5. Vragenlijsten worden verstuurd en ingevuld voor de eerste trainingsbijeenkomst
6. Besproken wordt wie/waar de check-in/check-out op school en wie na de training de leerling begeleid zodat de generalisatie van de aangeleerde vaardigheden geïnternaliseerd kunnen worden

   Na stap 6 vindt een ‘go-no go’ moment plaats. Indien nodig kan de start van de training uitgesteld worden wanneer aan bovenstaande voorwaarden niet is voldaan. Indien wel aan de voorwaarden is voldaan, kunnen de volgende stappen worden genomen:

7. De coördinator (trajectvoorziening) of de mentor draagt zorg dat belangrijke informatie over het gedrag van de leerling tijdig gemaild wordt voor de trainingsdag.
8. De coördinator / mentor draagt er zorg voor dat de dagkaarten beschikbaar zijn op school voor de leerling en dat ouders en trainer de ingevulde dagkaarten ontvangen.

9. Bij de evaluatie is zowel de mentor / leerkracht als de coördinator (vaak IB/zoco of traject voorziening) aanwezig en wordt met ouders en leerling besproken wie verantwoordelijk is voor de ondersteuning na de training. In het vooroverleg is dat besproken met de school. Een evaluatieformulier met de getrainde vaardigheden/doelen is ingevuld door de leerkracht/mentor/evt. ouder(s) en de leerling.
10. De datum van de boostersessie wordt in de laatste sessie samen met ouders bepaald. (Ca. anderhalve week voor de boostersessie worden de vragenlijsten en de evaluatieformulier met de vaardigheden/doelen verstuurd)
11. Een trainingsverslag met de getrainde doelen, handelingsadviezen en afspraken voor de begeleiding voor ouders en school wordt na de eindevaluatie naar ouders en school gemaild.

Onderzoeksvraag 4. Wordt de training uitgevoerd zoals bedoeld?

Voor de programma integriteit is aan trainers gevraagd of het hen lukt om het uit te voeren zoals bedoeld.

Individuele variant

Voor de individuele variant is het over het geheel genomen goed gelukt om de handleiding te volgen, zo geven trainers aan in de interviews. Met name de bijeenkomsten met de jongeren werden uitgevoerd zoals in de hndleiding beschreven. De enige aanpassing hierop was dat 1,5 uur met de jongeren soms te lang was waardoor er soms voor gekozen werd de bijeenkomsten korter te doen en in een enkel geval meer bijeenkomsten met de jongere te doen.

De docententraining is in ongeveer 75% van de trainingen gelukt, als het niet was gelukt (meestal vanwege tijdgebrek) dan was er vaak een betrokken mentor. In bijna alle trainingen zijn ouders betrokken (in één geval bijvoorbeeld niet door een vechtscheiding en één sprak de Nederlandse taal niet), echter ouders zijn niet altijd vier keer naar een bijeenkomst geweest. Het goed in laten vullen van de logboeken lukte ook niet altijd goed, doordat leerkrachten het niet wilden of niet goed positieve feedback konden geven.

De groepstraining

De groepstraining is op een aantal punten anders uitgevoerd dan in de handleiding beschreven. Een korte uitleg over hoe het in de handleiding is beschreven is te lezen in bijlage 'Opzet van de training'. Samengevat is de groepstraining op de volgende punten anders uitgevoerd:

- In de handleiding wordt beschreven dat bijeenkomsten 1,5 uur moeten duren zodat er voldoende tijd is om te oefenen. Bij de groepstrainingen die zijn uitgevoerd bleek dat de leerlingen zich niet zo lang konden concentreren, en zijn de bijeenkomsten ingekort naar een uur.
- In de handleiding wordt aangegeven dat er 3 groepsbijeenkomsten zijn. Omdat 3 heel weinig bleek te zijn, omdat de bijeenkomsten zijn verkort en je te maken hebt met de groepsdynamiek waardoor trainen niet altijd lukte en er soms leerlingen afwezig waren, is er gekozen voor 5 bijeenkomsten in plaats van drie groepsbijeenkomsten,
- In de handleiding staat beschreven dat de leerlingen aansluiten bij de intake en evaluatie om het met ouders, school en de jongere zelf, positief te starten (waarbij er veel aandacht is voor de krachten van de jongere) en af te sluiten. De jongere ervaart zich daardoor gesteund door ouders en school. Dit is bij de uitgevoerde groepstraining niet gebeurd, doordat deze leerlingen al veel leerdoelen hebben en er niet altijd aan gedacht is.
- Naast de groepsbijeenkomsten zijn er ook twee individuele bijeenkomsten om met de leerling de vaardigheden die aansluiten bij de individuele doelen goed te oefenen. In de uitgevoerde groepstraining werd er maar één individuele bijeenkomst gehouden. Hiervoor is geen duidelijke reden.

- De eerste bijeenkomst zou volgens de handleiding voor de eerste groepsbijeenkomst plaatsvinden omdat er dan aandacht besteed kan worden aan de individuele doelen van de jongere, er een werkrelatie kan worden opgebouwd en om de leerling voor te bereiden op de groepsbijeenkomsten. Bij de uitgevoerde groepstraining vond de eerste individuele bijeenkomst na de eerste groepsbijeenkomst plaats. Hiervoor is geen duidelijke reden.
- De gedragsoefening is de belangrijkste werkzame factor van Tools4School om vaardigheden aan te leren en de jongere voor te bereiden op verschillende scenario's. Tijdens de uitgevoerde groepstraining werd de gedragsoefening echter maar één keer uitgevoerd omdat de andere kinderen de rust niet hebben om langer te blijven zitten terwijl ze naar elkaar moesten kijken.
- Voor het integreren van de geleerde vaardigheden naar de praktijk is het huiswerk en de terugkoppeling van de Cico coach heel belangrijk. Dit is echter niet voldoende aan bod gekomen tijdens de groepstrainingen, mede doordat leerkrachten overbelast zijn met alle leerdoelen van al hun leerlingen uit de klas.

Hoofdstuk 4. Conclusie & discussie

Aan de resultaten is duidelijk te zien dat er een verschil is tussen de individuele training en de groepstraining. Daarom zal er hieronder apart over de individuele en de groepsvariant gesproken worden en niet over Tools4School als geheel.

Conclusie aangaande de individuele training

Tools4School heeft als doel om leerlingen vaardigheden aan te leren. Uit zowel de kwantitatieve data als de kwalitatieve data blijkt dat zowel de jongere, ouders en school vooruitgang zien in de vaardigheden van de jongere. School ervaart bij aanvang dat de meeste vaardigheden van de jongeren heel zwak zijn. Na de training ziet school een toename van de interpersoonlijke vaardigheden, de relationele vaardigheden en de affectieve vaardigheden. Jongeren ervaren bij aanvang dat zij over gemiddelde vaardigheden beschikken. Bij afsluiting zien zij vooruitgang op de totale vaardigheden, intrapersoonlijke vaardigheden, affectieve vaardigheden en zelfbewustzijn. Ouders ervaren bij aanvang dat de jongeren over gemiddelde vaardigheden beschikken. Bij afsluiting zien zij vooruitgang op de totale vaardigheden die bevraagd worden middels de VPV, zij zien vooruitgang in het zelfbewustzijn, de intrapersoonlijke vaardigheden en zij lijken deze vooruitgang te zien bij zelfsturing en affectieve vaardigheden. Verder neigen zij een toename te zien in de interpersoonlijke vaardigheden. In de evaluatieformulieren noemen jongere en ouders ook dat er vaardigheden aangeleerd zijn.

Bij aanvang van de training geven jongeren aan dat hun competentiebeleving gemiddeld is in vergelijking met de normgroep. Daarnaast wordt door school, ouders en jongere bij aanvang geen ernstige problemen ervaren op de gebieden gemeten door de SDQ (ervaren problemen met emotionele problemen, gedragsproblemen, aandachtstekort-hyperactiviteit, problemen met klasgenoten, en problemen met prosociaal gedrag). Aan het eind van de training is hier bijna geen verbetering in gevonden. Het kleine aantal respondenten heeft het vinden van significante effecten mogelijk verhinderd. Mogelijk is er, doordat er bij aanvang geen problemen werden ervaren, minder snel verandering zichtbaar is en/of behaald hoeft te worden.Tot slot bleek de SDQ achteraf bezien mogelijk minder handig, doordat gevraagd wordt naar gedrag in de afgelopen zes maanden, terwijl de training zelf maar drie maanden duurt.

De bijeenkomsten met de jongere zijn bij de individuele training uitgevoerd zoals in de handleiding beschreven staat. Dit betekent dat er is gewerkt aan vaardigheden middels de technieken en hulpmiddelen van Tools4School. De belangrijkste werkzame factor was volgens de geïnterviewden de gedragsoefening. Daarnaast werd de positieve bekrachtiging genoemd als belangrijkst. De docentenworkshop heeft in ongeveer 75% plaatsgevonden (vanwege praktische redenen kwam dit niet altijd van de grond). Het invullen van de dagboeken lukte in veel trainingen wel, maar bleek in een aantal trainingen ook lastig omdat docenten geen tijd hadden of het moeilijk vonden postieive feedback te geven. Tot slot zijn er niet altijd vier maar vaak minder ouderbijeenkomsten geweest, omdat het trainen van ouders niet altijd nodig leek te zijn of ouders konden bijv. de taal niet spreken. Dit betekent dat het ondersteunende systeem voor de jongere niet altijd voldoende was en beter kan als deze elementen goed uitgevoerd kunnen worden. De kans is dan groter dat de jongere de vaardigheden nog beter leert toepassen in de praktijk en dat de geleerde vaardigheden beter beklijven.

Vervolgonderzoek met meer sensitieve meetinstrumenten en een groter aantal respondenten wordt aangeraden. De beperking van dit onderzoek is dan ook dat er onvoldoende data beschikbaar was om differentiatie aan te brengen in de analyses. Hiervoor zijn verschillende redenen, zoals het niet nakomen van de afspraken door trainers/organisaties, gedurende het traject bleek dat Tools4School

toch niet passend genoeg was, maar ook doordat het moeizaam was om ouders, school en jongere alle vragenlijsten in te laten vullen.

Conclusie aangaande de groepstraining
De uitvoering van de groepstraining is anders dan in de handleiding beschreven. Zoals de trainers zelf al aangeven, heeft de nadruk vooral gelegen op de overgang van PO naar VO. Ook door de doelgroep, waar veel problematiek is en al veel gewerkt wordt met leerdoelen, kan ervoor gezorgd hebben dat de training onvoldoende is om verandering te bewerkstelligen. Uit de SDQ blijkt bijvoorbeeld, anders dan in de individuele training, dat ouders en school bij aanvang ernstige problemen ervaren. De doelen moeten bij deze doelgroep klein en overzichtelijk blijven, waardoor het hebben van een positieve ervaring, dus het afmaken van een training en positieve aandacht, het hoogst mogelijk haalbare doel kan zijn voor deze leerlingen. Belangrijk is daarnaast dat de context, namelijk de school waar leerkrachten het nauwelijks lukt de leerlingen positief te ondersteunen bij het leren van de vaardigheden die zij tijdens de training ontvangen, van invloed kan zijn op de resultaten. Hierdoor wordt het generaliseren naar de praktijk voor de leerlingen weinig ondersteund. Zoals de groepstraining nu is uitgevoerd, zijn er geen veranderingen zichtbaar op interpersoonlijke vaardigheden en intrapersoonlijke vaardigheden, de competentiebeleving en psychosociale problemen gemeten door de SDQ. Dit kan verschillende oorzaken hebben.
Voorop staat dat de training op veel punten niet is uitgevoerd zoals in de handleiding beschreven. De resultaten geven daardoor weinig inzicht in de werkzaamheid van de beschreven training uit de handleiding. Daarnaast wordt de groepstraining met name ingezet voor de overgang van PO naar VO.

Om verdere uitspraken te doen over de groepstraining Tools4School, is nader onderzoek nodig. De training zal dan kunnen worden uitgevoerd bij leerlingen die beter passen en de vragenlijsten kunnen worden aangepast om het doel beter te meten, zoals de het verbeteren van de overgang van VO naar PO. Belangrijk hierbij is dat borging van de uitvoering essentieel zal zijn, om 'drift' te voorkomen.

Aanbevelingen
Het wordt aanbevolen om verder onderzoek met een gerandomiseerd design uit te voeren om uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit van de individuele Tools4School. Tevens kan hierdoor meer inzicht worden verkregen in de specifieke doelgroep en de randvoorwaarden om de training zo effectief mogelijk te maken. Daarnaast is het goed om nader onderzoek te doen naar de groepsvariant van Tools4School; of middels andere vragenlijsten concepten te meten die meer aansluiten bij het doel zoals de groepsvariant nu is uitgevoerd, dan wel door de groepstraining uit te voeren zoals in de handleiding is beschreven zodat hier uitspraken over gedaan kunnen worden.

Uit dit onderzoek zijn belangrijke factoren naar voren gekomen voor de doorontwikkeling. De jongere leert vaardigheden aan tijdens de training, maar om dit te generaliseren naar de praktijk en het te laten beklijven is het belangrijk dat de jongere ondersteunt wordt door school en ouders. Hierbij leek het erop dat de docentenworkshop te weinig was op veel scholen om leerkrachten de handvatten te geven om de jongere goed te kunnen ondersteunen. De vier ouderbijeenkomst bleken daarnaast teveel voor een aantal casussen, mede doordat de problematiek met name op school speelt en het belangrijk is dat vooral daar de ondersteuning plaatsvindt. Als de problematiek ook veel thuis speelt, is het belangrijk dat ouders de jongere ook goed kunnen ondersteunen. Daarom is het een aanbeveling om de training voor docenten en de oudertraining, afhankelijk van de casus intensiever of lichter in te kunnen zetten. Bij de training voor docenten is de docentenworkshop de minimale variant. Belangrijk hierbij is dat de ondersteuning van de jongere zo goed mogelijk vorm krijgt.

Daarnaast is het belangrijk is dat de training goed aansluit bij de jongere. Het blijkt dat dit niet altijd voldoende duidelijk is voordat de training start. Daarom is het een aanbeveling om na de eerste twee

bijeenkomsten, waarbij er een positieve intake plaatsvindt en de competentieanalyse wordt uitgevoerd om te zien waar de leervragen zitten, een go, no-go moment in te bouwen om al dan niet door te gaan met Tools4School. Mogelijk kan deze module gericht op de analyse van bevorderende en belemmerende factoren bij een leerling ook los van Tools4School worden ingezet.
Voor de praktische uitvoerbaarheid is het aan te raden om op scholen intern medewerkers (bijvoorbeeld een zorgcoördinator, een ouder-kindadviseur of iemand uit het samenwerkingsverband) op te leiden tot Tools4School trainer, zodat zij dit binnen de school / de scholen kunnen uitvoeren. Dit is goedkoper dan het inzetten van externe trainers.

Tot slot wordt er bij Tools4School vooral gesproken over sociale vaardigheden, terwijl het met de technieken en hulpmiddelen van Tools4School goed mogelijk bleek om ook schoolse vaardigheden (zoals taakgerichtheid, plannen, etc.) te trainen. In de algemene beschrijving van Tools4School kan dit meer worden benadrukt en in de vragenlijsten om verandering te meten worden meegenomen als concept.

Bijlage 1. Interviewleidraad

Doelgroep

1. Wat zijn, volgens jou, kenmerken van de jongeren die deelnemen aan de training Tools4School?
2. In hoeverre komt deze doelgroep overeen met de doelgroep zoals deze in de handleiding wordt beschreven?
3. Wat zijn, volgens jou, verklaringen voor de verschillen?
4. Is het, volgens jou, mogelijk om te verklaren waarom voor de ene cliënt de individuele variant het best werkt en voor de andere cliënt de groepsvariant?
5. Zo ja, wat is deze verklaring?

Doelrealisatie

1. In hoeverre bereik je, middels de training Tools4School, de beoogde doelstellingen met jouw cliënten?
2. Wat zijn de minimale randvoorwaarden om tot een succesvolle implementatie en borging van Tools4School te komen?
3. Heb je inzicht in de werkzame factoren van Tools4School?
4. Zo ja, welke zijn dit?
5. Zijn er, na afloop van Tools4School, veranderingen in cognitieve en sociale vaardigheden te zien bij jouw cliënten?
6. Zo ja, welke zijn dit?

Methodiek

1. In welke mate wordt de methodiek van Tools4School volledig, consistent en volgens plan toegepast met betrekking tot de uitvoering van het behandelprotocol en de randvoorwaarden waaronder de training moet worden uitgevoerd?
2. Kun je hier een verklaring voor geven?
3. Welke methodologische aspecten van Tools4School spreken jou het meest aan?
4. Waarom?
5. Welke methodologische aspecten van Tools4School spreken jou het minst aan?
6. Waarom?
7. Zijn er aanbevelingen?

Praktische toepasbaarheid

1. Hoe is het gelukt om trainingen te starten? Wat waren hierin succesfactoren?
2. (indien van toepassing) Wat waren factoren waardoor het starten van een training niet is gelukt?
3. Aanbevelingen om Tools4School verder te implementeren?

Bijlage 2. Opzet van de training

In deze bijlage wordt de uitvoering van de individuele Tools4School training beschreven. Voor de groepsvariant bestaat een apart draaiboek.
De individuele Tools4School training bestaat uit in totaal twaalf bijeenkomsten. Hij wordt uitgevoerd in tien bijeenkomsten met de jongere, waarvan twee met de ouders erbij. Daarnaast zijn er twee bijeenkomsten met de ouders apart. De trainingsbijeenkomsten met ouders worden uitgevoerd met technieken en hulpmiddelen uit de Plus-variant van Tools4U.
De bijeenkomsten van de individuele training duren anderhalf uur en vinden wekelijks plaats. Zo heeft de jongere voldoende tijd en gelegenheid om de huiswerkopdrachten te maken en te oefenen met de getrainde vaardigheden. Het uitproberen van nieuwe vaardigheden in de dagelijkse werkelijkheid levert soms nieuwe aandachtspunten op waaraan in een volgende trainingsbijeenkomst aandacht kan worden besteed. Ook kan de trainer aansluiten bij nieuwe gebeurtenissen in het leven van de jongere die gerelateerd zijn aan vermindering van het risico op schooluitval. Dit komt de relevantie en transfer van de training voor de jongere ten goede. Om deze reden worden er geen 'dubbele sessies' gepland. Als de jongere een bijeenkomst mist, worden de volgende trainingsbijeenkomsten (en de afsluiting) opgeschoven.

Vaste trainingsopbouw

De Tools4School training heeft een vaste opbouw:

- Kennismaking, informatieverzameling en doelen stellen (2,5 bijeenkomst)
- Training van vaardigheden (6,5 bijeenkomsten, waarvan twee bijeenkomsten met ouders en leerling)
- Twee bijeenkomsten met de ouders
- Afsluiting (1 bijeenkomst)

Er worden vaste technieken en hulpmiddelen gebruikt om informatie te verzamelen, te analyseren en om te zetten in trainingsdoelen. Ook voor het trainen van de vaardigheden zijn specifieke technieken voorhanden, die op verschillende manieren kunnen worden ingezet. Aan het einde van de training vindt een standaard afsluiting met evaluatie plaats. De jongere eindigt de training met een presentatie over de geleerde vaardigheden. De ouders of verzorgers zijn hierbij aanwezig. Daarmee vindt overdracht plaats van het leerproces en de aandachtspunten van de jongere.
In het onderstaande overzicht staan per bijeenkomst de onderwerpen genoemd en de technieken die de trainer daarbij toepast. Deze technieken vormen de basis van Tools4School en worden in de volgende hoofdstukken verder uitgewerkt.

Kennismaking, informatieverzameling en doelen stellen

Duur: 2,5 bijeenkomsten van 90 minuten

Inhoud: De *eerste bijeenkomst* bestaat uit twee delen:
1 - Kennismaking van de jongere met de trainer in aanwezigheid van de ouders, mentor en eventueel een zorgcoördinator. Het doel naast het wederzijds kennismaken, is het bespreken van de gang van zaken rondom de training, het tekenen van de overeenkomst en het geven van informatie over de inhoud van de training. Ook kunnen de jongere en zijn ouders hier een eigen onderwerp (probleem) inbrengen als trainingsonderwerp.
2 - Informatie verzamelen over het dagelijks leven en het functioneren van de jongere. De jongere vult met de trainer de weekkaart in. Met dit hulpmiddel wordt het huidige dagelijks leven en functioneren van de jongere in kaart gebracht. Het biedt tevens de mogelijkheid om de eerste stappen te zetten in het opbouwen van een werkrelatie. Na de bijeenkomst maakt de trainer

vervolgens een competentieanalyse van de jongere, waarin de acht ontwikkelingstaken centraal staan (ouders/gezin, school/werk, vrije tijd, vrienden/sociale contacten en omgang met autoriteiten en instanties, woonsituatie, seksualiteit en intimiteit, en gezondheid en uiterlijk).
In de *tweede bijeenkomst* vindt altijd de gedragsbespreking plaats. Hierbij wordt stil gestaan bij de ontwikkeling van het probleem en één concrete situatie wordt nauwkeurig in kaart gebracht: de situatie en het functioneren van de jongere voorafgaand aan, tijdens en direct na het probleem. Op basis van de gedragsbespreking en kosten-batenanalyse, maakt de trainer een gedragsanalyse.
Aan het begin van de *derde bijeenkomst* wordt het trainingsplan vastgesteld. Hiertoe haalt de trainer doelen, gerelateerd aan het algemene doel 'vermindering van de kans op schooluitval' uit de probleem- en competentieanalyse. Daarnaast laat de trainer de jongere ook zelf doelen formuleren. De trainer heeft verschillende hulpmiddelen tot zijn beschikking (bijvoorbeeld de wenskaarten of de levenslijn) om de jongere hierbij te helpen. Vervolgens worden de doelen van de jongere naast de doelen van de trainer en de doelen van 'anderen' (ouders, mentor, zorgcoordinator) gelegd en worden verbindingen gemaakt. Hier rolt het trainingsplan uit. De doelen die direct bijdragen aan vermindering van de schoolproblematiek hebben prioriteit.

Bijeenkomst	Onderwerpen	Technieken en hulpmiddelen	Hoofdstuk
1	Kennismaking Onderwerpen inventariseren Informatie verzamelen over dagelijks leven	Kennismakingsgesprek met jongere en ouder(s) Observeren Observeren tweede hand Weekkaart	4
2	Informatie verzamelen over schoolproblematiek	Observeren uit de tweede hand gedragsbespreking Kosten-batenanalyse van schoolprobleem	4 en 5
3	Opstellen trainingsplan	Competentieanalyse en gedragsanalyse	5
2,5 t/m 9	Vaardigheden trainen	Gedragsoefening Pen-en-papiertraining Thermometer en eerste hulpkaart Netwerkschema en VIP-kaart Normen en waarden – opdrachten Oefening herkennen van groepsrollen Autoriteitsoefening Helpende gedachten Kritisch nadenken	6 en 9
Training met ouders	Informatie-uitwisseling met ouders Vaardigheden trainen met ouders	Kwaliteiten en kansen Gebruikaanwijzing Gedragsoefening Pen-en-papiertraining	7
10	Vaardigheden trainen Afsluiting	Gedragsoefening Presentatie door jongere Evaluatie in bijzijn van ouder(s)	8

Training van vaardigheden met de jongere

Duur: 6½ bijeenkomsten van 90 minuten

Inhoud: Na opstellen van het trainingsplan in bijeenkomst 3 zijn er 6½ bijeenkomsten beschikbaar voor het daadwerkelijk trainen van vaardigheden. Welke technieken en hulpmiddelen hierbij worden ingezet, hangt af van de gestelde doelen en kenmerken van de jongere. De basistechnieken worden altijd ingezet. Dit zijn observeren, feedback, de gedragsoefening, de pen-en-papiertraining en de thermometer met eerste hulpkaart. Het concreet oefenen van vaardigheden met behulp van de gedragsoefening is een integraal onderdeel gedurende de hele training. Elke bijeenkomst wordt afgesloten met een concrete huiswerkopdracht. In hoofdstuk 6 wordt dit uitgebreid beschreven.

Opbouw van een trainingbijeenkomst

Elke trainingsbijeenkomst heeft dezelfde opbouw. Dit biedt structuur en duidelijkheid: de jongere weet wat hij kan verwachten en wat er van hem verwacht wordt. Zo wordt er in elke bijeenkomst huiswerk besproken en geoefend met vaardigheden. De opbouw van iedere bijeenkomst ziet er als volgt uit:

Opbouw van een trainingsbijeenkomst

1. Welkom
2. Agenda bespreken
3. Huiswerk nabespreken
4. Introductie nieuwe vaardigheden
5. Informatie verzamelen
6. Oefenen
7. Huiswerk voorbespreken
8. Afsluiting

De trainer begint de training met het kort doorbespreken van de agenda. Hierdoor is het voor de jongere duidelijk wat er precies in de training aan de orde gaat komen. Vervolgens wordt de overstap gemaakt naar het nabespreken van het huiswerk. Hiermee gaat de trainer na of en op welke manier de jongere met de vaardigheden aan de slag is gegaan. Daarom bedenkt de trainer van tevoren wat hij van de jongere terug wil horen over de huiswerkopdracht en wanneer de huiswerkoefening naar tevredenheid is gedaan. Meer informatie over opgeven en nabespreken van huiswerkopdrachten staat in paragraaf 6.10. Aan de hand van het trainingsplan worden vervolgens de vastgestelde trainingsdoelen behandeld. De trainer introduceert de hulpmiddelen, verzamelt waar nodig extra informatie en oefent vervolgens de vaardigheden met de jongere. Aan het eind van elke bijeenkomst geeft de trainer een huiswerkopdracht mee, gericht op het oefenen van vaardigheden of het registreren van informatie. De trainer bespreekt het huiswerk samen met de jongere goed voor, zodat de kans dat het huiswerk een succes wordt zo groot mogelijk is.

Trainingsbijeenkomsten met ouders

Duur: Vier trainingsbijeenkomsten van 90 minuten: twee keer met ouders apart en twee keer met ouders en jongere gezamenlijk

Inhoud: Met ouders wordt gesproken over strategieën om zicht te houden op wat de jongere binnenshuis en buitenshuis doet (monitoring) en over manieren om met de jongere te overleggen en afspraken te maken (probleemoplossen). Benodigde opvoedingsvaardigheden worden getraind. In de twee bijeenkomsten met ouders en jongere samen wordt zowel gewerkt aan de vaardigheden van de jongeren als van de ouders.
De eerste bijeenkomst met de ouders is in de derde week van de training. De bijeenkomsten met de leerling en ouders worden gepland aan de hand van het trainingsplan. In de achtste of negende week van de training is de tweede bijeenkomst met ouders en de trainer. De bijeenkomsten worden zo

gepland dat de trainer en de jongere elke week contact hebben. Dus twee keer samen met de ouders en twee keer apart met de jongere. Hieronder wordt dit schematisch weergegeven.

1. Jongere en ouder(s) samen Doel: uitwisselen, positief contact	**2.** Ouder(s) alleen Doel:versterken vaardigheden voor zicht houden op je kind (monitoring)
3. Ouder(s) alleen, Doel: versterken van vaardigheden voor probleemoplossen	4. Jongere en ouder(s) samen Doel: oefenen van relevante vaardigheden

Afsluiting van de training

Duur: één bijeenkomst van 90 minuten

Inhoud: De eerste helft van de laatste bijeenkomst wordt besteed aan terugblik (wat heeft de jongere geleerd), evaluatie van de training en vooruitblik (aandachtspunten voor de toekomst). De jongere bereidt een presentatie voor die hij zal geven in de aanwezigheid van zijn moeder en/of vader, mentor en eventueel de zorgcoördinator. Daarna vindt de officiële afsluiting van de training plaats aan de hand van de eindrapportage (zie paragraaf 8.2). De training wordt afgesloten nadat er concrete afspraken zijn gemaakt over de nazorg aan de leerling.

Opzet groepstraining

De groepsvariant van Tools4School heeft zeven bijeenkomsten: vier individuele bijeenkomsten en drie groepsbijeenkomsten. Door de combinatie van groeps- en individuele sessies kunnen vaardigheden gericht en op maat worden aangeleerd, terwijl de leerlingen ook van elkaar kunnen profiteren en samen kunnen brainstormen over oplossingen.

De trainingsgroep bestaat uit maximaal vier leerlingen, die worden begeleid door twee trainers (zie 1.4) . Bij de groepssamenstelling wordt rekening gehouden met de problematiek van de leerlingen: een trainingsgroep bestaat uit leerlingen met vergelijkbare trainingsdoelen. De trainers kunnen de groepstraining op maat samenstellen, gebruik makend van de programma's die in dit draaiboek staan beschreven.

Week		**Onderwerpen**	**Wie**
1	Individueel	Intake	Leerling, leraar, ouders
		Gedragsanalyse	Leerling
2	Individueel	Trainingsplan	Leerling
		Thermometer met eerste hulpkaart	
		Huiswerk: Registratieoefening	
	Ouderbijeenkomst 1	*Je kind begeleiden met school*	*Ouders en trainer(s)*
3	**Groep**	**Training vaardigheden**	**Leerlingen**
4	**Groep**	**Training vaardigheden**	**Leerlingen**

5	**Groep**	**Training vaardigheden**	**Leerlingen**
	Ouderbijeenkomst 2	*Contact houden met school*	*Ouders en trainer(s)*
6	Individueel	Training vaardigheden	Leerling
7	Individueel	Afsluiting met leerling	Leerling, leraar, ouders
		Evaluatiegesprek	

Programma

De training is modulair opgebouwd. De eerste twee bijeenkomsten volgen een vast programma. De onderwerpen die daarna aan bod komen, worden vastgesteld op basis van de geconstateerde vaardigheidstekorten van de cursisten. Er zijn twee trainingsvarianten ontwikkeld, één gericht op internaliserende problematiek en één variant voor externaliserende problematiek.

Externaliserende problematiek	**Internaliserende problematiek**
- Toekomstwensen - Omgaan met autoriteiten - Reageren op kritiek - Weten hoe je iets gedaan krijgt - Emotieregulatie (thermometer) - Grenzen (her)kennen en bewaken - Risicovolle situaties herkennen - Groepsbeïnvloeding - Een prosociale bijdrage leveren aan de les - Prosociale contacten onderhouden met klasgenoten - Plannen	- Toekomstwensen - Emotieregulatie - Grenzen (her)kennen en bewaken - Prosociale contacten onderhouden met klasgenoten - Steun krijgen op school - Iets zeggen in de klas - Naar binnen gaan als je te laat bent - Plannen

De trainers

Bij de groepsvariant zijn twee trainers betrokken. De hoofdtrainer is opgeleid in de methodiek van Tools4School en begeleidt naast de groepsbijeenkomsten ook de individuele trajecten. De cotrainer is het liefst een bekend gezicht voor de leerlingen, bijvoorbeeld een docent of een medewerker van het zorgteam. De cotrainer draagt in grote mate bij aan het trainingsklimaat: ze bespreekt de regels en zorgt ervoor dat er in de trainingsgroep dezelfde regels gelden als op school. Daarnaast bewaakt ze de groepsprocessen, door tussen de leerlingen te zitten tijdens de training en hen in te seinen over het gewenste gedrag in de groep. Bovendien vormt de cotrainer de schakel tussen school en training, ze kan docenten informeren over relevante zaken uit de training en ze ziet de leerlingen tussen de trainingen door op school.

Vaste onderdelen

De twee varianten van de Tools4School training kennen dezelfde vaste onderdelen:

- Kennismaking, informatieverzameling en doelen stellen
- Training van vaardigheden
- Bijeenkomsten met de ouders
- Afsluiting

Er worden vaste technieken en hulpmiddelen gebruikt om informatie te verzamelen, te analyseren en om te zetten in trainingsdoelen. Ook voor het trainen van de vaardigheden zijn specifieke

technieken voorhanden, die op verschillende manieren kunnen worden ingezet. Na elke trainingsbijeenkomst krijgt de leerling een opdracht mee om gedurende de week te oefenen. Aan het einde van de training vindt een standaard afsluiting met evaluatie plaats. Daarmee vindt overdracht plaats van het leerproces en de aandachtspunten van de jongere. De bijeenkomst eindigt met het maken van een nazorgplan. De ouders of verzorgers zijn hierbij aanwezig.

Bijeenkomst 1: Kennismaking en informatie verzamelen
Tijdens de eerste helft van de eerste bijeenkomst vindt het intakegesprek plaats. Hierbij zijn, naast de leerling, ook de ouder(s) en leraar aanwezig (zie hoofdstuk 4 van de handleiding Tools4School). De trainer moet in korte tijd informatie verzamelen over de vaardigheidstekorten van de leerling. De trainer gebruikt daarom het intakegesprek met de ouders, leerling en mentor en vervolgens de weekkaart om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over de lastige situaties waarmee de leerling te maken heeft op school.

Bijeenkomst 2: Stoplicht, eerste hulpkaart en registratieopdracht

Bij een groepstraject hebben de trainers het trainingsplan al van tevoren globaal opgesteld. In bijeenkomst 1 en 2 wordt informatie verzameld bij de leerling over de vaardigheden die in de training versterkt worden. Ook dit gebeurt volgens een vast format. Met iedere leerling wordt tijdens bijeenkomst 2 een risico- of emotiestoplicht opgesteld, met een eerste hulpkaart (met alternatieven die zijn geoefend in een gedragsoefening). De leerling krijgt een registratieopdracht mee over de toepassing van de eerste hulpkaart. In de eerste groepsbijeenkomst wordt de registratieopdracht kort nabesproken.

Groepsbijeenkomsten
In de groepsbijeenkomsten werkt de trainer gericht aan het versterken van vaardigheden, waarbij gericht gebruik wordt gemaakt van de processen in de groep. Het programma van de groepsbijeenkomsten staan beschreven in hoofdstuk 4 van deze oplegger. Leerlingen krijgen na elke bijeenkomst een nieuwe gedragskaart met daarop de vaardigheid die in de komende week in de klas wordt geoefend.

Evaluatiebijeenkomst
In de evaluatiebijeenkomst heeft de trainer ongeveer een half uur om nog een belangrijke vaardigheid met de leerling te oefenen. Daarna bespreken de leerling en trainer kort voor, wat de leerling over de training zal gaan vertellen aan de leraar en ouders. In de laatste helft van deze bijeenkomst wordt de training geëvalueerd met de leraar en ouders. Ten slotte wordt in een nazorgplan vastgelegd op welke manier de behaalde resultaten van de training worden geborgd. Voor meer informatie zie hoofdstuk 8 van de handleiding Tools4School.

Bijlage 3. Evaluatieformulieren

Evaluatieformulieren van de individuele training

Jongere

Vraag			
Wat vind je van de lengte van de training (het aantal keer dat je bent geweest)?	Te kort N=2	Precies goed N=14	Te lang N=0
Wat vind je van de onderwerpen waar je het in de training over hebt gehad?	Goed N=14	Gaat wel N=4	Niet goed N=0
Zijn er nog andere onderwerpen die je graag had willen bespreken?	Nee N=16	Ja N=0	-
Hoe vond je het praten over de onderwerpen tijdens de training?	Te kort N=0	Precies goed N=11	Te lang N=3
Hoe vond je het oefenen tijdens de training?	Leuk N=11	Gaat wel N=3	Niet leuk N=0
Wat vond je van de informatie die de trainer je gegeven heeft?	Te weinig N=0	Goed N=8	Te veel N=0
Zal deze training jou (extra) helpen om te zorgen dat je op school niet in de problemen komt?	Ja N=10	Een beetje N=2	Nee N=0
Zijn er dingen aan de training die verbeterd kunnen worden (waardoor jongeren meer aan de training hebben?)	Nee N=9	Ja N=3	-

Over het algemeen zijn jongeren positief over de training. Bijna alle jongeren vinden de lengte van de training goed, de behandelde onderwerpen waren goed, het praten was goed, het oefenen was leuk, de informatie die de training gaf was goed, het helpt om op school niet in de problemen te komen en er zijn geen dingen die aan de training verbeterd kunnen worden.

Wat vind je goed/leuk aan de training?	**Wat vind je niet goed/leuk aan de training?**
Het heeft me echt geholpen (N=4)	Het logboek (bij 1 specifiek bij de docenten langsgaan) (N=2)
Het oefenen, de rollenspellen (N=3)	Dat het maar 1 keer per week is (N=1)
waardeerden de aandacht ('dat er aandachtig wordt geluisterd' en 'de tijd die ervoor wordt genomen'). (N=2)	dat we alles moesten herhalen en opschrijven' (N=1)
Je leert er dingen over jezelf (N=1)	Er wordt veel gesproken (N=1)
dat ik gegroeid ben in mijn persoonlijke ontwikkeling, ik durf meer. (N=1)	Soms had ik het gevoel dat ik niet veel aan het doen was (N=1)
'het huiswerk een beetje en over dingen praten' (N=1)	Het confronteren van conflicten (N=1)
'samen met de trainer werken aan mijn werk'. (N=1)	

Vier jongeren geven aan dat het echt geholpen heeft, drie noemden de rollenspellen, twee waarderen de aandacht.

Twee gaven aan het logboek niet leuk te vinden. De overige antwoorden zijn divers.

In de tabel hieronder staat wat jongeren hebben aangegeven geleerd te hebben.

Kun je kort opschrijven wat je van de training hebt geleerd?
Dat ik nu rustiger ben
Emoties controleren
Ik heb meer geleerd over verschillende emoties en gezichtsuitdrukkingen.
Als ik boos ben dan even een moment nemen voor mezelf
Ik heb geleerd de verschillen tussen reageren op conflicten
Discussies op tijd stoppen
Hoe je op iemand moet reageren
Opkomen voor mezelf, leren afbijten
Negeren
Excuses aanbieden
Makkelijker communiceren met leraren
Goed luisteren naar een ander
Ik heb geleerd hoe vriendschappen precies in elkaar zitten
Leren vrienden vragen
Leren opstaan
Ik heb geleerd de afspraken om op tijd op te staan
Op tijd slapen
In het begin gingen we praten over wat er in de klas gebeurt
Hoe je de klas ingaat.
Met mijn moeder en broertje leren omgaan
Om dingen makkelijker te onthouden
hoe dat zal gaan op de middelbare school
Doorzetten
Kan me gedragen, ben daar blij mee
Veel beter huiswerk maken
Hoe de dagkaart werkt
Ik heb meer geleerd over hoe ik zelf in elkaar zit
Wat er is misgegaan en hoe ik dat volgend jaar ga voorkomen
Zelfvertrouwen

Meerdere jongeren noemen vaardigheden op het gebied van: emoties reguleren, omgaan met conflicten, relationele vaardigheden, vriendschappen, op tijd opstaan/slapen, doorzetten.

Redenen waarom de training zou helpen om op school uit de problemen te blijven
deze training motiveert me
ik heb mezelf leren kennen
ik heb veel geleerd
je hebt iemand waar je mee kunt praten
nu weet ik wat ik moet doen, waarvoor ik het doe.
ik heb nooit problemen op school

De redenen waarom de training zou helpen om op school uit de problemen zijn divers (motivatie, veel geleerd, etc), zie bovenstaande tabel.

Ouders

Vraag			
Hoe belangrijk vindt u het om als ouder bij de training betrokken te zijn geweest?	Belangrijk 9	Niet zo belangrijk 0	
Wat vindt u van uw rol in de training?	Te klein 0	Goed 9	Te groot 0
Is er iets veranderd in het gedrag van uw zoon/dochter tijdens het volgen van de training?	Nee 2	Ja 7	-
Zal deze training u zoon-dochter helpen om te zorgen dat hij/zij op school niet in de problemen komt?	Nee 0	Een beetje 3	Ja 6
Zijn er naar uw mening dingen in de training die verbeterd kunnen worden (waardoor jongeren meer aan de training hebben?)	Nee 8	Ja 1	-
Kan de rol van de ouder(s) in de training nog verbeterd worden?	Nee 6	Ja 3 (Volgens 1 ouder zou de training langer moeten.)	-

Alle ouders vinden het belangrijk om betrokken te zijn en zij vonden hun rol tijdens de training goed. Bijna alle ouders zien verandering bij hun zoon/dochter en 66% geeft aan dat de training helpt, de andere 33% geeft aan dat het een beetje helpt. De meeste ouders zien geen verbetering voor de training. 66% vond dat de rol van ouders niet verbeterd hoeft te worden, 3 geven aan dat dit wel verbeterd kan worden. 1 ouder heeft dit verder uitgelegd, namelijk dat de training langer zou moeten.

Wat is voor u het belangrijkste dat is besproken in de bijeenkomsten dat u aanwezig bent geweest?
De verandering/vooruitgang in het gedrag van mijn kind (N=5)
'afstemming school, thuis en jongere' (N=1)
te luisteren en opletten wanneer het de juiste tijd is om met mijn dochter dingen te bespreken en wanneer ik het beter nog even kan laten gaan en wachten (N=1)
ik vind alles belangrijk' (N=1)
dat hij/zij het niet geweldig vond omdat het om een kind gaat die aan het puberen is' (N=1)

Vijf ouders gaven aan dat het belangrijkste dat besproken is, de verandering/vooruitgang in het gedrag van hun kind is. De overige opmerkingen zijn divers, zie tabel.

Wat heeft u geleerd tijdens deze bijeenkomsten?
Beter omgaan met mijn kind (N=1)
Dat ik zelf een grote bijdrage kan leveren aan zijn schoolwerk en vooruitgang (N=1)
Meer geduld te hebben (N=2)
Ik heb geleerd dat het belangrijk is hoe ik met mijn dochter communiceer. (N=1)
Dat N. toch wel degelijk slim is en efficiënt (N=1)
De behoeftes van M. zijn nog beter in kaart gebracht. Het is nu ook tot de school doorgedrongen dat M. meer maatwerk nodig heeft. De training is voor ons vooral een bevestiging geweest van wat wij al zagen en deden, voor ons erg positief omdat we voorheen niet goed gehoord werden. (N=1)
Ik als moeder heb niets geleerd (N=1)

Vijf ouders noemden dat zij geleerd hebben om met hun kind om te gaan (communicatie, ondersteunen, meer geduld hebben). Één geeft aan dat haar dochter wel degelijk slim en efficiënt is, en één geeft aan dat school nu weet dat de jongere maatwerk nodig heeft. Tot slot geeft één ouder aan niks geleerd te hebben.

Wat vindt u dat uw zoon/dochter van de training heeft geleerd?
Veel (N=2x)
Beter het geheugen te trainen, betere communicatie met leraren (N=1)
Heel veel, vooral zelfvertrouwen hebben(N=1)
Ik denk dat ze en soort bewustheid heeft ontwikkeld over wat haar verantwoordelijkheden tegenover haarzelf zijn en hoe deze verband hebben met schoolactiviteiten. Ze is veel verantwoordelijker voor haar eigen dingen en probeert harder om de doelen van school te halen. (N=1)
Meer inzicht in zichzelf en haar positieve en negatieve eigenschappen en een realistischer beeld van haar rol. M. is er ook bewuster van dat ze voor sommige dingen harder moet werken, zoals het aangaan en behouden van vriendschappen. (N=1)
Omgaan met bepaalde situatie (N=1)
Respect (N=1)

Twee ouders noemen dat hun zoon/dochter veel heeft geleerd. Verder wordt zelfvertrouwen, beter geheugen trainen, betere communicatie, meer verantwoordelijkheid, inzicht in zichzelf, omgaan met een bepaalde situatie en respect genoemd.

Evaluatieformulieren groepstraining

Jongeren

Vraag			
Wat vind je van de lengte van de training (het aantal keer dat je bent geweest)?	Te kort 1	Precies goed 5	Te lang 0
Wat vind je van de onderwerpen waar je het in de training over hebt gehad?	Goed 6	Gaat wel 0	Niet goed 0
Zijn er nog andere onderwerpen die je graag had willen bespreken?	Nee 5	Ja 1, nl. verschillend.	-
Hoe vond je het praten over de onderwerpen tijdens de training?	Te kort 0	Precies goed 5	Te lang 1
Hoe vond je het oefenen tijdens de training?	Leuk 5	Gaat wel 1	Niet leuk 0
Wat vond je van de informatie die de trainer je gegeven heeft?	Te weinig 0	Goed 6	Te veel 0
Zal deze training jou (extra) helpen om te zorgen dat je op school niet in de problemen komt?	Ja 5	Een beetje 1	Nee 0
Zijn er dingen aan de training die verbeterd kunnen worden (waardoor jongeren meer aan de training hebben?)	Nee 5 (1 jongere vulde aan; 'Dit is wat ik nodig had en ik ben echt goed vooruitgegaan')	Ja 1, nl mag iets langer	-

Over het algemeen zijn jongeren positief over de training. Zij vinden de lengte van de training precies goed, de behandelde onderwerpen waren goed, het praten was goed, de informatie die de training gaf was goed, het helpt om op school niet in de problemen te komen en er zijn geen dingen die aan de training verbeterd kunnen worden.

Wat vind je goed/leuk aan de training?	**Wat vind je niet goed/leuk aan de training?**
de rollenspellen (N=4)	dat hij/zij dingen in de klas mist (N=1)
Dat je er wat van leert en dat het helpt in de les. (N=3)	dat niet altijd iedereen er is. (N=1)
gezamelijkheid/gezelligheid (N=2),	

Vier jongeren vonden de rollenspellen leuk, drie gaven aan dat ze er wat van leren en dat het hen helpt in de les. Twee jongeren vonden de gezamelijkheid/gezelligheid leuk. Één jongere gaf aan het niet leuk te vinden dat hij/zij dingen in de klas mist en één gaf aan dat niet altijd iedereen er is.

In de tabel hieronder staat wat jongeren hebben aangegeven geleerd te hebben.

Kun je kort opschrijven wat je van de training hebt geleerd?
Hoe het werkt op vo
Wat ik moet wel en niet moet doen op mijn nieuwe school
Als je een ander mening hebt als je docent.
Met autoriteiten omgaan
Hoe reageer je handig
Hoe je moet omgaan met probleemsituaties
Hoe voorkom je problemen
Wat je moet doen als iemand vervelend doet
In bepaalde situaties met leerlingen omgaan.
Negeren
Woedebeheersing

Rustig blijven
Parkeren
Dat mensen niet te dichtbij kunnen komen

De jongeren noemen meerdere vaardigheden. De vaardigheden die genoemd zijn hebben betrekking op: wat je wel en niet moet doen op de nieuwe school, omgaan met autoriteiten, omgaan met probleemsituaties en emotieregulatie.

Ouders

Vraag			
Hoe belangrijk vindt u het om als ouder bij de training betrokken te zijn geweest?	Belangrijk 9	Niet zo belangrijk 0	-
Wat vindt u van uw rol in de training?	Te klein 0	Goed 7	Te groot 1
Is er iets veranderd in het gedrag van uw zoon/dochter tijdens het volgen van de training?	Nee 2	Ja 6	-
Zal deze training u zoon-dochter helpen om te zorgen dat hij/zij op school niet in de problemen komt?	Nee 0	Een beetje 2 (het geleerde moet wel beklijven)	Ja 6
Zijn er naar uw mening dingen in de training die verbeterd kunnen worden (waardoor jongeren meer aan de training hebben?)	Nee 7	Ja 1 (email verslag van de sessies voor ouders, eventueel met aandachtspunten/opdrachten voor ouders).	-
Kan de rol van de ouder(s) in de training nog verbeterd worden?	Nee 6	Ja 2 (een keer meespelen in een rollenspel)	-

Alle ouders vinden het belangrijk om betrokken te zijn geweest bij de training. Bijna alle ouders vonden hun rol goed en zagen verandering in gedrag bij hun zoon/dochter. De meeste ouders gaven aan dat de training hun zoon/dochter zal helpen om op school niet in de problemen te komen, de overige ouders noemden ‘een beetje’. De meeste ouders zien geen verbeterpunten voor de training en de rol van ouders.

Wat is voor u het belangrijkste dat is besproken in de bijeenkomsten dat u aanwezig bent geweest?
Dat hij beter voor zichzelf op kan komen
De karaktereigenschappen van E en hoe hij daar zelf naar kijkt.
Hoe mijn kind omgaat met moeilijke momenten
Hoe mijn zoon zichzelf ziet, voorheen is altijd besproken wat andere van hem vinden
Info overdracht over houding en gedrag van J
Oorzaak/gevolg; eerst denken, dan doen
Wat R ongeveer gedaan heeft en je eigen verhaal beetje delen met de rest en de trainers

De antwoorden van ouders zijn divers. De meeste antwoorden gaan over wat hun zoon/dochter geleerd heeft.

Wat heeft u geleerd tijdens deze bijeenkomsten?
Dat E. genoeg zelfinzicht heeft om zichzelf te verbeteren
Dat hij het wel kan
Dat ik voor R nog wat consequenter moet zijn en nog wat strakker moet aanpakken en dat R nog meer doorzettingsvermogen moet hebben
Dat J ook wel eens goed meedoet met dit soort cursussen

Niet heel veel maar vond de gesprekken en saamhorigheid wel heel prettig
Veel blijven praten

Ouders geven zowel antwoorden over wat ze geleerd hebben dat hun zoon/dochter kan, als hoe ze hun zoon/dochter kunnen ondersteunen.

Wat vindt u dat uw zoon/dochter van de training heeft geleerd?
Bewustwording van ander tempo op midd. school
Meer voorkennis wat hij op nieuwe school kan verwachten. Hij lijkt het nu vrij rustig tegemoet te zien. Lijkt minder stress dan anders
Dat hij betrouwbaar moet worden en dat anderen in hem kunnen geloven
Dat hij eerst nadenkt voordat hij wat doet
Eerlijk zeggen wat hij vindt
Hij is (soms) positiever over dingen
Hoe met verschillende situaties om te gaan en zelfreflectie.
Omgaan met emotie

Ouders geven verschillende antwoorden. Twee noemen de overgang naar de nieuwe school. Anderen noemen vaardigheden zoals eerst nadenken voordat hij/zij doet, eerlijk/betrouwbaar zijn, met verschillende situaties omgaan.